

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tjaša ŠKAMPERLE

Mentorica: izr. prof. dr. Breda LUTHAR

MEDIJSKA KONSTRUKCIJA PRIMERA JORAS:
škandal, moralna panika, skupnost v nevarnosti

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2004

KAZALO

1. UVOD	3
2. TEORETIČNA IZHODIŠČA ZA ANALIZO MEDIJSKE KONSTRUKCIJE PRIMERA JORAS.....	6
3. PRIMER JORAS: VISOKA POLITIKA IN/ALI MEDIJSKI KLOVN.....	10
4. JORAS V NEVARNOSTI - SLOVENIJA V NEVARNOSTI?	15
4. 1 NACIONALISTIČNI DISKURZ	17
4. 1. 1 UPORABA DRŽAVNIH IN DRUGIH SIMBOLOV	19
4. 1. 2 VOJAŠKI IN VOJNI DISKURZ	20
4. 1. 3 MI - ONI.....	21
4. 2 JORASOVA USODNA PRIVLAČNOST?	23
5. JORAS - EDEN IZMED NAS	33
5. 1 JORAS - ŽRTEV	36
5. 2 JORAS - NOREC.....	38
5. 3 JORAS - HEROJ	38
6. PERSONALIZACIJA	41
7. ŠKANDAL.....	47
7. 1 KRŠITEV	47
7. 2 SKRIVNOSTNOST	49
7. 3 NASPROTOVANJE POSAMEZNIKOV.....	50
7. 4 JAVNOST	51
7. 5 RAZKRITJE, OBSODBA	51
7. 6 ŠE O POSREDOVANOSTI ŠKANDALOV.....	52
8. MORALNA PANIKA.....	53
9. PSIHODRAMA	56
10. ZAKLJUČEK.....	59
11. LITERATURA.....	62

1. UVOD

Ali ste že slišali za Joška Jorasa? Da, prav imate, to je tisti bojevnik in heroj, ki se zavzema za ohranitev slovenskega ozemlja. Da, prav imate, to je tisti provokator, ki dela zgago za 12 litrov mleka. Da, prav imate, to je le žrtev in marioneta v rokah velikih politikov. Da, prav imate, to je mali, preprost človek, ki je postal znan po vsej Sloveniji in tudi na Hrvaškem. Vsi imate prav. A Joško Joras ni »le« to.

Poleti 2002 je bila ena osrednjih tem, o kateri so poročali slovenski mediji, primer Joška Jorasa. Skoraj ni bilo časopisa, radijske ali televizijske informativne oddaje, v kateri niso bili omenjeni zapleti na mejnem prehodu Sečovlje. Joško Joras je kot prebivalec zaselka Mlini na svojevrsten način opozarjal, da meja med Slovenijo in Hrvaško na tamkajšnjem območju ni določena in da želijo živeti prebivalci še dveh drugih zaselkov na slovenskem območju. Njihov problem, ki ga je v stikih z mediji nekaj let predstavljal le Joras, se je kazal v vsakdanjih opravilih: ko je želel Joras domov pripeljati pralni stroj, pohištvo ali le 12 litrov mleka, so mu hrvaški cariniki na meji hoteli zaračunati carino. Joras je temu vedno javno nasprotoval, tudi tako, da je na svoji hiši izobešal slovensko zastavo, ob slovenskih državnih praznikih je s somišljeniki (pogosto je bil med njimi odvetnik Danijel Starman) prepeval slovensko himno. Hrvaška policija mu je zaradi kršenja javnega reda in miru pošiljala kazni za prekrške, ki jih Joras vsa leta ni plačeval. Zapleti in incidenti, kot so te dogodke predstavljali mediji, so doživeli vrhunec prav poleti 2002, ko je konec avgusta hrvaška mejna policija zaradi neplačevanja kazni za prekrške na mejnem prehodu Sečovlje priprla Joška Jorasa. Joras je kazen prestajal v puljskem zaporu. Njegovo zdravstveno stanje, gladovna stavka, pogovori in dogovori med slovenskimi in hrvaškimi predstavniki oblasti so postali osrednja medijska tema, ki je sovpadala z zapleti v Piranskem zalivu, kjer je do nesporazumov prišlo med slovenskimi in hrvaškimi ribiči. O Hrvatih, ki da »nam« hočejo vzeti del »našega« ozemlja, se je govorilo ob kavi, v neformalnih pogovorih, o vročih diplomatskih odnosih med hrvaško in slovensko stranjo pa tudi v uradnih pogovorih. Vzdušje, ki ga je bilo takrat čutiti, so nekateri mediji primerjali celo z vojnim vzdušjem. Ko so Jorasa iz zapora predčasno izpustili, se je situacija umirila, iz dneva v dan je bilo v medijih manj člankov o Jorasu in s tem o mejnem vprašanju, čeprav formalnega dogovora in ureditve mejnega vprašanja ni bilo. Ob tem kratkem opisu Jorasove zgodbe povejmo, kdo Joško Joras sploh je. Mediji so ga

velikokrat predstavili kot malega človeka, ki kritizira politike, kot heroja, ki se bori za Slovenijo, zaradi svojih dejanj je bil označen tudi za provokatorja in norca. A kljub preprostosti in navadnosti je bil Joško Joras v času, ko je doživljala njegova zgodba medijski vrhunec, član občinskega sveta Občine Piran, član Slovenske ljudske stranke. Tudi za njega samega oz. za njegov problem so vedeli vsi politiki. Mogoče bi lahko to pripisali tudi dejstvu, da ga je v njegovih dejanjih vedno spremljal prijatelj in odvetnik Danijel Starman. A o Jorasu smo v medijih izvedeli veliko več: da je šel s trebuchom za kruhom v Nemčijo, da je po rodu Štajerc, spoznali smo njegovo družino, Joras je tudi podjetnik, ukvarja se s posredovanjem jaht ... Tudi po vročemu poletju 2002 Joras ni izginil iz medijev. Po izpustitvi iz zapore je napovedal, da bo poskušal zbrati zadostno število glasov za kandidaturo za predsednika države. To mu ni uspelo. Še vedno pa vsak državni praznik izobesi slovensko zastavo in pred hišo poje Zdravljico. Novinarjem pa se tu in tam še vedno oglasi, češ, da mu na njegovi kmetiji »nekdo nagaja«, novinarji pa so od jeseni 2002 le redko (izjeme omenjamo v nadaljevanju) napisali kakšen članek o njegovih težavah.

Primer medijske reprezentacije zgodbe Joška Jorasa je potrebno razumeti ne le kot reprezentacijo mejnega problema, s katerim se vsakodnevno sooča posameznik, in ki tudi po koncu »medijske« zgodbe ni rešen. V tem problemu in primeru, ki ga je posameznik predstavljal kot življenjskega, moramo razumeti vlogo medijskega diskurza pri konstrukciji občutka pripadnosti neki naciji in nacionalnosti, pri čemer je potrebno razumeti tudi pomen medijev v procesu oblikovanja identitet v postmoderni družbi. Zakaj nam mediji z zgodbo o primeru Joška Jorasa niso pripovedovali le, da je Joras heroj, provokator, bojevnik, žrtev itd? Zato, ker nam medijski diskurz pripoveduje tudi druge pomene. Poleg tistih jasno izraženih še širše in na videz neopazne definicije sveta. Poleg tistih v naslovu zapisanih senzacionalističnih apelov, tudi med vrsticami zapisane besede, misli in pomene. Zato je razumevanje medijske konstrukcije primera Joras osrednji namen diplomskega dela.

V njem bomo poskušali pojasniti, kako so slovenski mediji javnosti predstavljali primer Joras, kakšne načine upovedovanja so novinarji uporabljali pri medijski konstrukciji tega fenomena, kateri pomene smo prepoznali v medijskem diskurzu. Pri iskanju odgovorov na zastavljena vprašanja, si bomo pomagali predvsem s članki iz tiskanih medijev. Za boljše razumevanje

ozadja in celotnega konteksta primera Joras smo uporabili tudi metodo intervjuja z nekaterimi novinarji, ki so kot dopisniki spremljali zgodbo Joška Jorasa. Naj v uvodu na kratko predstavimo vsebino poglavij diplomskega dela.

V drugem poglavju bomo predstavili teoretična izhodišča za analizo medijske konstrukcije primera Joras (medijski diskurz, reprezentacija, medijska konstrukcija realnosti in narodne identitete). V tretjem poglavju se bomo vprašali, ali je pomembno, kako so nam mediji predstavljali zgodbo Joška Jorasa: resno, v lahkotnejšem tonu ali celo s humorjem? Četrto poglavje bo namenjeno predstavitvi Langerjevega koncepta »skupnosti v nevarnosti« oz. njegovi aplikaciji v zgodbo Joška Jorasa. Ob tem bomo s primeri pokazali, da je bil v primeru medijske konstrukcije primera Joras uporabljen tudi nacionalističen diskurz oz. diskurz mi- oni«. To poglavje bo namenjeno tudi vprašanju, zakaj je bil primer Joško Joras za mediji zanimiv in privlačen, namenili so mu kar precej medijskega prostora. Mogoče tudi zato, ker je bil Joško predstavljen kot eden izmed nas, povprečen človek, ki je hkrati žrtev, norec in heroj, o čemer razmišljamo v petem poglavju. Zadnja štiri poglavja bodo namenjena predstavitvi načinov upovedovanja zgodbe Joška Jorasa: šesto poglavje bo predstavilo koncept personalizacije, sedmo koncept škandala, osmo moralne panike in deveto koncept psihodrame. Vse štiri koncepte bomo poskušali prepoznati tudi v medijski zgodbi Joška Jorasa.

2. TEORETIČNA IZHODIŠČA ZA ANALIZO MEDIJSKE KONSTRUKCIJE PRIMERA JORAS

Vedenje o dogodkih, povezanih z Joškom Jorasom, je večina ljudi dobila iz medijev. Pri tem nimamo v mislih le dogajanja poleti 2002, ampak tudi informacije oz. interpretacije dogodkov v preteklih letih, kjer je Joras opozarjal na problem slovensko - hrvaške meje. V medijih so bili ti dogodki vedno označeni kot zapleti, incidenti, škandali ... Uporabnik medijskih tekstov, kjer so bili reprezentirani dogodki, povezani z Jorasom, je prav iz njih dobival informacije o odnosih med Slovenijo in Hrvaško, saj je, kot pravi van Dijk (Fowler 1991: 105) medijski diskurz eden glavnih virov človekovega znanja, vedenja, stališč in ideologij. Medijski diskurz je tako ena od možnih oblik in praks, ki so posamezniku na voljo pri iskanju socialnih reprezentacij za oblikovanje lastne identitete. Ali kot pravi Lutharjeva (1995: 32) »množični mediji imajo moč vzpostavljanja konsenza v družbi oz. koloniziranja zdravega razuma, postali so pomembni ponudniki identitet oz. pomembni drugi.« Občutek, ki ga je lahko dobil posameznik, ko je prebiral časopise, poslušal radio in gledal televizijo poleti 2002, je bil, da je nekaj zelo narobe v odnosih med obema državama. Vzrok za nastalo situacijo je bil seveda »primer Joras«, a so bili mediji osredotočeni tudi na predstavnike oblasti, ki naj bi bili za takšne odnose krivi in hkrati odgovorni za njihovo rešitev. Pogosto so Jorasov primer interpretirali predstavniki političnih strank, vladnih in opozicijskih. V boju za definicijo problema so dobili glavno besedo, ki so nam jo posredovali preko medijev, saj smo se, kot meni O'Sullivan (Tolson 1996: 10), »naučili živeti v kulturi mediacije, kjer nam tisk, film, kino, radio in televizija zagotavljajo širše oblike komunikacije /.../ posredujejo nam novice in druge oblike kulture«.

Menimo, da v medijski reprezentaciji primera Joras ne smemo izpostavljati le dogodkov, v katerih gre za problem posameznika, torej prebivalca Joška Jorasa, ampak moramo iz tega medijskega diskurza prebrati tudi druge pomene, denimo pomen slovenstva in slovenske skupnosti. Izhajamo iz prepričanja, da lahko posredovana skupnost oz. občutek njene pripadnosti postane tudi naša skupnost prav preko novic (Tolson 1996: 11). In to misel lahko prenesemo tudi v medijsko reprezentacijo primera Joras. Ko so mediji poročali o njem, so hkrati poročali o slovenski državi, slovenskem nacionalnem interesu in slovenskih »sovražnikih«.

»Odsvetujem mu, da gre domov brez ustreznega varstva. Dobil sem namig od resnih ljudi, ki imajo stike s »prijaznimi fanti« iz Umaga, da je Joras v nevarnosti, da ga ubijejo. »Čuvajte ga, naši so norci, so mi rekli« tu gre za očitni »vietnamski sindrom«, je prepričan Starman, ki bo vztrajal, da Jorasu slovenska država zagotovi (plača) vsaj varnostnika« (Delo, 7. 9. 2002)

S tem, ko so medijski teksti sicer poročali o Jorasovi aretaciji o incidentih na meji, o njegovi pravici, so posredovali tudi druge pomene. Ali kot bi dejal Barthes (Tolson 1996: 7) »medijski teksti ne le posredujejo določenega sistema pomenov, ti pomeni postanejo naravni, zdravorazumski in samoumevni - torej mitologije.« Kaj razumemo s pojmom medijska reprezentacija primera Joško Joras? Pojem reprezentacija razumemo kot »medijski jezik in konvencije, ki predstavljajo svet občinstvu« (Dyer, citirano pa Lacey 1998: 131). Menimo še, da mediji niso le zrcalo, ki bi odsevalo realnost »tam zunaj« nam, ki sedimo pred televizijo ob radiu ali pred časopisom. »Pomeni so posredovani (mediated) preko konvencij« pravi Lacey (1998: 132) in nadaljuje, da »nosijo določeni objekti in posamezniki specifične konotacije, so indeks pomena« (prav tam). Tudi Joško Joras je postal nosilec določenih pomenov, preko medijev je postal simbol boja za slovensko mejo, simbol malega človeka, ki se bori za »slovenstvo« in postavlja nasproti nekaterim politikom. Joras je bil predstavljen kot član stranke, kot skrben oče, mož ter sin. Vse to so lahko pomeni, ki jih »nosi« novica, da so Jošku Jorasu na meji zasegli 12 litrov mleka, ki jih je želel pripeljati na dom, kjer ima tudi bolno mater ...

Kako poteka ta prenos pomenov? »Reprezentacija« pravi Hall (1997: 15) » je ključni del v procesu, kjer se ustvarja in izmenjuje pomen med člani kulture. Vključuje uporabo jezika, znakov in podob, ki predstavljajo stvari«. Pomeni so oblikovani skozi diskurz (Foucault, citirano po Hall 1997: 44) S tem pa Foucault ne zanika, da imajo lahko stvari materialni obstoj v svetu, kar trdi je, da nič nima pomena zunaj diskurza. Slovensko - hrvaška meja, mejni prehod oz. kontrolna točka v Sečovljah, Jorasove težave, nikogaršnja zemlja, 12 litrov mleka, pogovori, dogovori ... Vse to so dejstva, ki so se zgodila. Vendar, takrat ko je bilo dejstvo iz »realnosti« preneseno skozi medijski diskurz, mu je bilo dodano nekaj več, dodan mu je bil nov in drug pomen. »Kar pomeni, da nobena stvar, objekt, oseba ali dogodek v svetu, nimajo sami po sebi in sami v sebi fiksne, resničnega in končnega pomena. Posledično se pomeni spreminjajo, odvisni pa so od procesa interpretacije - enkodiranja in dekodiranja /.../ Kode pa so neke vrste socialne konvencije« (Hall,

1997: 62) V ta proces so vključeni tudi uporabniki medijskih tekstov, saj so oni tisti, ki pomene dekodirajo, v skladu s svojimi izkušnjami, prepričanji, vedenji, verovanji. Hartley (Langer 1998: 29) podobno meni, da »kar dela novico pomenljivo, niso besede, ki jih sporoča, pač pa sistem znakov, s katerimi je kodirana.« Z znaki ne mislimo le besed in stavkov, ampak tudi način, kako so te besede in stavki med seboj povezani oz. v kakšnem kontekstu in na kakšen način so upovedani. In prav načini upovedovanja v zadevi Joras nas bodo zanimali v nadaljevanju.

Ugotavljamo namreč, da je šlo v primeru Joška Jorasa tudi za senzacionalističen način upovedovanja novic, za katerega je značilna škandaloznost, personifikacija, poudarjanje dvojnosti »dobrega in zla«, »nas in drugih«, simbolov itd. »Noben sistem simbolov ne direktno odseva realnega sveta,« pravi Allen (1992: 10), saj »okušamo - doživljamo svet preko sistema reprezentacij, ki na nek način pogojujejo naše znanje o svetu in ga na nek način tudi konstruirajo.« Zato ne veljajo več trditve tradicionalnih kritikov, ki so menili, da je avtor pomena lahko en sama oseba, torej tisti, ki nek tekst napiše, pač pa nam je bolj blizu razlaga sodobnih kritikov, ki poudarjajo kontekst, znotraj katerega produkcija kulturnih produktov poteka, in sile, ki delujejo med kanali te produkcije (Allen 1992: 11).

Ker noben medij ne opisuje le sveta in dogodkov tam zunaj, tudi novice o primeru Joras niso govorile le o tem, da Jorasu ne dovolijo domov prepeljati pohištva za hčerkino otroško sobo, saj »je novica kulturni artefakt, sosledje družbeno izdelanih sporočil, ki nosijo številne kulturno prevladujoče domneve družbe« (Glasgow University Media Group, citirano po Langer 1998: 5). Novica je kulturni proizvod tudi zato, ker nastane na podlagi izbora, selekcije. Vsaka izbira, tudi ta, da bo v televizijskem dnevniku objavljena vest o tem, kako Joško Joras na kulturni praznik na svojem domu peče krvavice, poje Zdravljico pod slovensko zastavo, je subjektivna in kulturno pogojena. Menimo, da lahko v medijski reprezentaciji primera Joška Jorasa preberemo eno glavnih prvin vsake družbe - to je občutek narodne identitete.

O povezanosti identitete z diskurzom razmišlja tudi Burrova (1998: 51), ko pravi, da je »naša identiteta konstruirana skozi nam dostopne diskurze«. Če je identiteta posredovana, ali je tako konstruiran tudi občutenje pripadnosti naciji - torej narodna identiteta? S pojmom narod imamo v mislih Andersonovo zamišljeno skupnost (imagined community), ki obstaja skozi široko paleto diskurzivnih institucij, od literature in jezika do izobraževalnega kurikulumu (Hartley 2002: 157).

Med številnimi institucijami, ki preko diskurza konstruirajo to zamišljeno skupnost »je med najpomembnejšimi medijski diskurz /.../ Ta občutek pripadnosti skupnosti je zgrajen in potrjen skozi dnevni ritem tiskanih in elektronskih medijskih izdelkov«, ki jih Hartely (2002: 157) poimenuje simbolični označevalci kulture (symbolic markers of a nation). Jezik je torej medij, preko katerega se misli, ideje in občutki reprezentirajo v kulturi. Prav vsakodnevni ritem objavljanja novic o Jošku Jorasu poleti 2002 v slovenskih medijih je mogoče še potrjeval in potenciral občutek pripadnosti slovenskemu narodu, ki so mu po njegovem prepričanju, izraženemu v medijih, sosedi delali krivico in posameznikom kratili pravice. Hkrati je bila s tem politični eliti naložena odgovornost za rešitev iz nastalih zapletov. Narod pa je sodeč po medijskem diskurzu potreboval politike, da bi mu pomagali.

»Vlada je v ponedeljek sklenila, da bo odprla posebno postavko za pomoč slovenskim državljanom v stiski /.../ Pomoč je 250 tisoč tolarjev, s katerimi naj bi piranski občinski svetnik Joško Joras, ki prestaja v Pulju 30 dnevni zapor, plačal denarno kazen, ki mu jo je naložil ...« (Delo, 27.8.2002)

»Slovenski in hrvaški premier, Janez Drnovšek in Ivica Račan, sta se včeraj o odnosih med sosedoma dalj časa pogovarjala po telefonu, tudi o možnostih izpustitve Joška Jorasa ...« (Večer, 5.9.2002)

Medijska zgodba Joška Jorasa se ni začela poleti 2002, takrat je dosegla le vrhunec, jeseni pa se je »umirila« in ni še končana. Joško Joras doživlja še naprej nevšečnosti, o njih seznanja lokalne novinarje. Ko bo prišel primeren čas, jih bodo mediji izpostavili. Zdaj imajo namreč druge zgodbe, kjer je so akterji podobni kot v primeru Joras: meja, slovensko hrvaška politična elita, zapleti, diplomatska napetost, pogovori, note, dopisi srečanja, internacionalizacija primera ... Potrebujemo jih ker je »identifikacija konstrukt, nikoli končan proces« (Hall citirano po Du Gay 2000: 16). Ali kot pravi Pušnikova (1999: 797) »človek si z jezikom prilašča svet okoli sebe, naše lastne biografije oz. identitete so konstrukcije, ki jih sami kreiramo s pomočjo jezika in si tako z njegovo pomočjo prisvajamo realnost.« Identitete so torej konstruirane preko diskurzov, tudi in predvsem medijskega. Zato se lahko vprašamo, kako nam mediji posredujejo pomene, ki jih mi interpretiramo. Kako so mediji predstavljali dogodke, v katere je bil vpleten Joško Joras? Cilj naslednjega poglavja je torej ugotoviti, kako so bili posredovani pomeni, na kakšen način je bila v medijih predstavljena afera Joras?

3. PRIMER JORAS: VISOKA POLITIKA IN/ALI MEDIJSKI KLOVN

Mediji običajno osrednje dogodke dneva objavijo v prvih novicah glavnih informativnih oddaj, poročil ali časopisnih strani. S tem, ko jih urednik uvrsti med prve, jim podeli pomembnost, jih naredi relevantne. Ponavadi so to novice, ki govorijo o politiki, gospodarstvu, zakonih, državnih institucijah, mednarodnih odnosih. Le redko se zgodi, da bi bila kot prva objavljena novica o bolj lahkotnih temah, kot so nenavadne usode ljudi, v katerih imajo glavno besedo posamezniki označeni kot heroji, žrtve, norci, razvpiteži ... Načeloma velja ločitev med resnimi in manj resnimi - lažjimi novicami. A to nam o dogodku, ki ga novica reprezentira, ne pove veliko. Bolj pomembno se nam namreč zdi, kaj nam o dogodkih sporočajo in predstavljajo mediji, saj lahko pri tej delitvi prav kmalu pozabimo, da so oboje tako resne kot druge novice »kulturni produkt, družbeno konstruiran simbolični diskurz« (Langer 1998: 28 - 29). Zato moramo biti pozorni na pomene, ki jih nosijo tako »resne« kot »lažje« novice.

Ugotovimo lahko, da v primeru analize novic o zadevi Joško Joras, stroga ločitev med t.i. resnimi in mehkejšimi novicami (ki jih Langer poimenuje *other news* – druge novice) ni mogoča in niti priporočljiva. V številnih primerih novic se prepletajo teme in načini naracije, značilni za resne novice (politika, mednarodni odnosi) z navidezno nepolitično naravo drugih – lažjih novic, ki temeljijo na poudarku človeškega faktorja, vsakdanjosti, navadnosti, škandaloznosti, ... V enem novinarskem članku se pogosto prepleta vprašanje meddržavnih odnosov, kar bi lahko umestili v težke novice, z vprašanjem, kaj se z Joškom Jorasom dogaja v zaporu, koliko je shujšal, ali lahko prebiral Biblijo, se lahko brije itd, kar bi bilo bolj lahko kot resno. Podoben primer je tudi članek, ki govori o tem, da je Joras čez mejo peljal kobilo in žrebe.

Joško Joras pripeljal čez mejo kobilu in žrebe

Za poseben dogodek je večeraj poskrbel tudi znameniti Joško Joras, ki je na »kontrolno točko« v Sečovljah, nedaleč od svoje hiše, pripeljal svojo osem let staro kobilu Leono in 6 mesecev staro žrebe. Joras se je namreč odločil, da bo na posestvu ob svoji hiši pasel oba konja in se ukvarjal tudi s konjerejo. Ker je imel s sabo ustrezno veterinarsko spričevalo Veterinarske postaje Vrhnika, od koder je pripeljal svoja dva konja, mu na kontrolni točki ali hrvaškem mejnem prehodu Plovanija niso mogli prepovedati vstopa. Joras je junija letos s sklantom kmetijskih zemljišč RS sklenil zakupno pogodbo, na osnovi katere je prevzel v upravljanje 2,5 hektarja zemljišča, ki v celoti leži na levem bregu Dragonje. S tem je med drugim želel dokazati, da je omenjeno zemljišče še vedno pod pristojnostjo Slovenije. Pri tem je Joras pridobil tudi soglasje piranske županije Štularjeve, ki je dovolila vključbo zakupne pogodbe v zemljiško knjigo. Lastnik zemljišča je po edini pravno veljavni piranski zemljiški knjigi še zmeraj občina Piran, z zemljiščem pa go-

spodari sklad kmetijskih zemljišč. En hektar zemljišča Joras obdeluje že več kot deset let, poldrugi hektar pa je bil zaraščen in ga bo zdaj spremenil v pašnik in skrbel za ekološko kmetovanje.

S tem dejanjem je želel opozoriti slovenskega zunanjega ministra Dimitrija Rupla, ki je po Jorasovem mnenju pozabil na svoje predvolilne obljube in privolil v to, da bi zemljišče postalo hrvaško. Joras je opozoril, da je hrvaška država na začetku ves čas zatrjevala, da ne postavlja stalnega mejnega prehoda, vendar se je pozneje izkazalo, da je postavila med-

državni mejni prehod. »Pri tem je Hrvaška kršila dvostranski dogovor o spoštovanju stanja z dne 25. junija 1991.« je dejal Joras. »Po enakem scenariju se danes vsiljuje razmejitvena črta na morju, ki v odsotnosti pobude slovenske diplomacije pač ne, more potekati drugje kot v Piranskem zalivu. Pred leti ni bilo slišati o kakršnihkoli hrvaških ribičih, ki bi zahtevali posredovanje hrvaške vojne mornarice v slovenskih notranjih morskih vodah, kamor še vedno prištevamo tudi Piranski zaliv. Ni bilo hrvaških nasadov školjk in hrvaških ribičskih ladij, ki bi v zalivu sistematično izčrpavali ribji zarod.« je dejal Joras. Dodal je, da hrvaških pravosodnih organov prav nič ne moti vodenje kazenskega postopka proti Jorasovi zastavi na njegovi hiši, čeprav pogodbe o državni meji še ni. »Ker slovensko zunanje ministrstvo samo molči in le prazno besediči o dobrih sosedskih odnosih s Hrvaško, se bom prisiljen braniti sam z vsemi pravnimi in moralno še dopustnimi sredstvi.« je večeraj novinarjem sporočil Joško Joras. B. Š.

Delo, 14. 8. 2002

Zakaj takšna delitev ni priporočljiva oz. sploh ni pomembna? Ugotovili smo že, da novice ne odsevajo sveta in dejstev, ki obstajajo tam zunaj, pač pa nam ponujajo pomene. Ali je potemtakem sploh pomembno, v kakšni obliki, resni ali lahkotni so ti pomeni posredovani? Menim, da je pri interpretaciji bolj pomembno razumeti pomen, kot pa njegovega posrednika. Če opišem to s primeroma: pomen, ki ga reprezentirata oba novinarska članka, je: Slovenski narod je ogrožen!

Po stilu in značilnostih lahko čustven odlomek iz članka:

»Vaša vera v slovenstvo je še vedno močna in kipi pod površjem gromke razžaljenosti /.../ Vaša stiska je pred letom očitno prerasla v gnev in upornišvo hlapca Jerneja, saj ste celo sebi nameravali zadati smrtno rano, nazadnje ste grozili z gladovanjem /.../ Joško Joras, ste tudi v zasebnem življenju ognjevitež in vas je z ognjevito prisposodbo orisalo življenje na dveh straneh meje?« (SN; 3.8.2001)

»Moža je večeraj dopoldne skušala obiskati v zaporu njegova soproga Olga, ki je v Pulj prišla skupaj s sinom Timom, vendar ju do zapornika niso spustili. Čeprav sta Jorasova predstavniku zaporov poleg oblačil skušala za Joška predati še knjige, časnike, denar in kozmetiko, je ta

prevzel le oblačila, ki jih je še prej skrbno pregledal, ter zobno ščetko» (Večer, 24.8.2002)

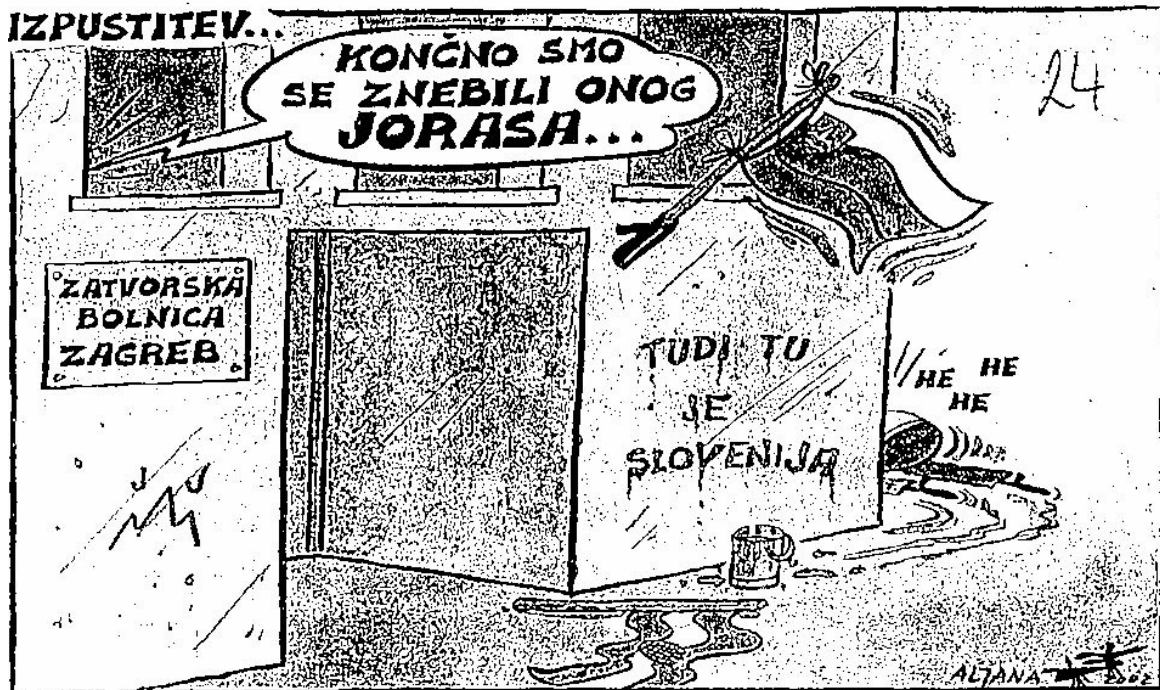
Novinarka Evgenija Carl (Tv Slovenija, 18. 3. 1998) nam v prispevku za televizijski dnevnik »na navidezno bolj resen način« pripoveduje podobno:

EUGENIJA CARL : Zgodbe o slovensko hrvaških odnosih poznamo na pamet, slovenski politiki govorijo o dobrem in konstruktivnem ozračju in nerešena vprašanja odrivajo v nedoločen prihodnji čas. Pogajalci zatrjujejo da nobeden od nerešenih medsosedskih problemov ni pereč, tisti ki jih problemi s Hrvaško zadevajo od blizu pa imajo utemeljene razloge da temu ne verjamejo več. Ljudje iz Mlinov, Škodelinov, Bužinov in Škrilj, štirih spornih zaselkov ob Dragonji odslikavajo značilnosti cele vrste odnosov med sosedama. Brezbrižnost, togost in popustljivost slovenske strani ter agresivnost ter politiko majhnih, a odločnih korakov ki jih ubira hrvaška država. Kako to da kljub dogovorom med sosedama da se do določitve meje na spornih ozemljih zamrznejo vse aktivnosti te vasice postajajo vse bolj hrvaške. Mirne vesti jih je Hrvaška priklopila na svoj telefon in komunalo, sveti jim hrvaška elektrika, asfaltirali so jim cesto. Hkrati ti ljudje življsko in delovno gravitirajo na slovensko stran, peščica prebivalcev spornih zaselkov, razdvojenja med dvema državama in pod nenehnim pritiskom počasi, a vztrajno izgublja svojo nacionalno identiteto. Slovenska država ne samo da proti temu ne ukrene nič, nasprotno, v imenu nacionalnega interesa je od teh ljudi dvignila roke, še več, z izbrisanjem prebivalcev iz volilnih imenikov jim je odrekla celo eno od najpomembnejših pravic, volilno pravico. Da se naša država očitno ne zaveđa resnosti dogajanja ob še nedoločeni meji med drugim kaže tudi to da se ob vseh poosamosvojitvenih letih nobenemu od lastnikov ali pogajalcev ni zdelo vredno seznaniti se iz prve roke s težavami ljudi ki jih je meja prerezala na dvoje, zato pa so toliko pogostejši obiski hrvaških policijskih patrulj in šikaniranje ki tukajšnjim prebivalcem narekuje previdnost, zato o težavah nočejo govoriti na glas. Tako so odklonili tudi anketo ki sta jo pred nedavnim na tem območju izvajali obe državi.

JOŽKO JORAS : Prebivalci v tem bicirku, govorim za večino, niso organizirani, ker se bojijo zanesljivosti

V navidezno lahkotnejšem in humornem tonu primer Joras predstavljajo karikature, ki jih pri argumentaciji, da ni pomembna oblika, pač pa vsebina, ne smemo spregledati. Izhajamo iz misli Santarcengelija (Petejan 1999: 22), ki pravi, da gre tudi pri humorju za »specifično obliko družbene komunikacije.« »Humor je sposobnost za šaljiv in nekolikanj nagajiv pogled na svet, njegove zadeve in njegove ljudi« (Južnič 1996: 548). Šale in karikature so na prvi pogled lažji in lahkotnejši način komunikacije. Ponovimo, le na prvi pogled se zdi, da jih preberemo oz. jih pogledamo, se jim za trenutek celo nasmejimo in beremo dalje. Pa vendar menimo, da so nosilci in prenašalci stereotipnih predstav in globljih pomenov, misli in idej. Karikature so lahko »narisan« komentar ali kolumna, šale in vici pa v celofan »šaljivosti« zavite vrednostne sodbe. Toda, kot pravi Južnič (1996: 547) beseda vic izvira iz indoevropskega korena Weid, ki beleži

idejo videnja. Tudi karikature in šale na račun Joška Jorasa so nedvomno izražale stališča, poglede, videnja in pomene.

SN, 7. 9. 2002

SN, 5. 9. 2002

Slavković (Petecjan 1999: 23) predstavlja humorista kot borca proti negativnim vidikom družbenega življenja, humor pa kot eno od oblik boja proti oblasti in njenim nosilcem. Pri

interpretaciji kateregakoli medijskega teksta moramo biti pozorni na kontekst, v katerem nastaja. Tako je tudi pri razumevanju pomenov, ki jih konstruirajo karikature. Kot piše Petejanova (1999: 21) »teoretiki humorja zagovarjajo časovno in prostorsko dimenzijo humorja ter stratificirajo percepcijo in reakcijo posameznika na humor glede na stan, politični položaj in raven kulture /.../ skupne družbene norme, vrednote, idr. naredijo humor razumljiv večjemu številu članov neke družbe oz. družbene skupine, ki si deli skupen situacijski kontekst«. Zato menim, da pomena humoristično-satiričnih vrst, šal, karikatur in humornih opazk ne smemo zanemariti. Tudi zato ne, ker so prav »karikature medijski tekst, kjer so pogosto izraženi negativni vidiki družbenega življenja, humor pa ena od oblik boja proti oblasti in njenim nosilcem« (Slavković, citirano po Petejan 1999: 23). Iz zapisanega sledi, da bi morale karikature, šale, humoristične opazke na račun Joška Jorasa, ki so bile objavljene v tisku, vsebovati kritiko oblasti, podobo njenih nosilcev, humorne elemente.

PN, Sobota, 7. 9. 2002

Naj to poglavje sklenemo z mislijo, da ni pomembno, ali so dogodki upovedani na resen ali lahkotnejši način, pač pa so pomeni tisti, ki nas bodo zanimali tudi v naslednjem poglavju.

4. JORAS V NEVARNOSTI - SLOVENIJA V NEVARNOSTI?

Eden od pomenov, ki smo ga lahko prebrali med vrsticami ali kar neposredno v člankih in medijih, je bil: Slovenija je ogrožena in v nevarnosti, treba je ukrepati, politiki rešite situacijo! Langer (1998: 104) omenja posebno vrsto novičarskih zgodb, ki jih mediji radi pripovedujejo, to so novice o »skupnosti v nevarnosti«. Langer pravi da je v ospredju teh zgodb kolektiviteta in ne posameznik, še vedno pa je v ospredju nemoč, nesreča, incident. Ta skupnost v »normalnih« okoliščinah deluje homogeno, v harmoniji. Ko pa se v nekem obdobju zgodi nepričakovani dogodek ali pripetljaj, destabilizira in ogrozi ravnotežje te skupnosti. S to krizo se je treba spoprijeti, svojo vlogo prevzamejo tisti, ki v tem skupnostnem organizmu delujejo kot varnostniki in branilci. In prav ta proces *normalnost - grožnja - obnovev - normalnost* je po Langerju jedro novičarskih zgodb o »skupnostih v nevarnostih«. Kaj je v ospredju razlage koncepta skupnosti v nevarnosti in zakaj ga vidim kot mogočo razlago zgodbe Joška Jorasa? Poglejmo, kako nastane zgodba o skupnosti v nevarnosti in kako bi lahko v tem kontekstu prepoznali primer Joras.

1. obstaja družba, skupnost, ki živi homogeno: *Slovenci po osamosvojitvi smo »enotni«*
2. zgodi se nepričakovani dogodek: *ob slovensko hrvaški meji posameznik opozarja, da nimamo dokončno določene meje in da si sosedje lastijo slovensko ozemlje*
3. slovenska suverenost je ogrožena, *govori se o vojni, posameznika zaprejo v hrvaški zapor,*
4. politični vrh deluje kot varnostnik in branilec, *začnejo se diplomatski pogovori med državama*
5. dosežen je dogovor, *posameznika spustijo iz zapora, trenja na meji se umirijo*
6. družba ponovno živi v harmoniji, *posameznik je utišal*

V primeru Jorasove zgodbe bi si lahko to sosledje sledilo tako: Slovenci smo po osamosvojitvi »enotni«, občutek nacionalne pripadnosti je močan. Ob slovensko hrvaški meji pa nek posameznik opozarja, da mu sosedje Hrvati kratijo pravice slovenskega državljana. Vrstijo si dogodki, v katere je ta državljan vpleten in za katere naj bi bili krivi prav sosedje. Zapleti dosežejo vrhunec, ko državljan zaprejo v puljski zapor. Hkrati na ogroženost slovenskega

ozemlja opozarja tudi skupina ribičev v Piranskem zalivu, kjer naj bi si Hrvati lastili slovensko ozemlje. Med Slovenci prevlada občutek, da je Slovenija ogrožena. Zato se od politikov pričakuje, da bodo znali nastale zaplete rešiti. Nekaj poskusov za dosego dogovora s sosedi Hrvati je neuspešnih, pritisk na vlado narašča, pričakovanja tudi. Dogovor je dosežen. Posameznika sosedi izpustijo iz zapore, napetost se umiri. Družbo ponovno preplavi občutek nacionalne suverenosti, občutek, da je slovensko ozemlje pod nadzorom.

Za zgodbe o »skupnosti v nevarnosti« Langer ugotavlja (1998: 109), da jih mediji z različnimi tehnikami »napihujejo« in iz majhnih nesreč oz. incidentov delajo izredno stanje in katastrofo, čeprav gre v resnici za manjšo grožnjo in nevarnost. Ali kot bi dejala Galtung in Ruge (Langer 1998: 110; Fiske 1987: 283) »bolj negativna kot je informacija, več možnosti ima, da postane novica«. Mediji so poleti 2002 takoj zgrabili informacijo, da se posamezniku na slovensko hrvaški meji godi krivica. Joško Joras je na svoje težave opozarjal na samosvoj način. K zanimanju medijev zanj pa je po našem prepričanju pripomogla tudi negativnost položaja, v katerem se je znašel (kasneje zapor). »Novica je negativna. Kar je novo je tisto, kar razbija normalnost. Kar pa je odsotno v novičarskem tekstu, a prisotno kot močna sila v branju le tega, so neizgovorljive predpostavke, da v življenju poteka vse normalno, gladko, v harmoniji, kjer sta zakon in pravila spoštovana« (Fiske 1987: 284). Z besedami Lutharjeve je Jorasova zgodba povzročila izredno stanje zato, ker je »dokumentirala nered, ki je ogrožal predvideno stanje urejenosti sveta« saj so »v novinarstvu podobe predpostavljenega reda in uravnoveženega stanja stvari vidne v svoji negativni obliki, v zgodbah o neredu, ki ruši naravni in družbeni red, temeljijo pa na predpostavki, da ta red obstaja« (Luthar 1998: 149). Zgodba Joška Joras torej ni le zgodba o tem, kako je, temveč predvsem zgodba o tem, kako je prav, da bi bilo.

Prav v povezavi s skupnostjo, ki se je zaradi akcij posameznika, znašla v nevarnosti, naj omenimo prakso nekaterih slovenskih medijev v primeru poročanja o Jošku Jorasu. Pogosto so namreč novinarji uporabljali nacionalistični diskurz, ki temelji na izključevanju nasprotnika - drugega in povzdigovanju nas.

4. 1 NACIONALISTIČNI DISKURZ

Omenili smo že, da so mediji v sodobni družbi ponudniki identitetnih vzorcev, tudi nacionalnih. V medijski reprezentaciji primera Joras prav zato ne moremo mimo pomena nacionalnosti, ki jo pooseblja že Joras sam, ko se »bori«, da slovensko ozemlje ne bi prišlo pod hrvaško jurisdikcijo. Pri nacionalističnem diskurzu nimamo v mislih le konkretnih besed, ki izražajo naklonjenost »našemu« narodu in državi ter nasprotovanje »drugemu. Diskurz namreč niso le zapisane besede, ker kot meni Hartley (Langer 1998: 29) »kar dela novico pomenljivo, niso besede, ki jih sporoča, pač pa sistem znakov, s katerimi je kodirana«. Nacionalističnega diskurza torej ne interpretiramo le iz besed, ampak tudi iz konteksta, ozadja, ki smo ga osvojili in ki je skupen bralcem nekega teksta. Kot bomo videli v nadaljevanju, se lahko nacionalističen diskurz izraža skozi številne načine. Nekaj spodaj navedenih primerov pisanja novinarjev izraža naklonjenost Jošku Jorasu, ki ga v pisanju in naslovih predstavijo kot zavednega slovenskega borca, ki varuje slovensko mejo.

»Zgodba je idealna. Zaveden, domoljuben gospod živi ob meji, ki ni določena«. (SN, 8. 12. 2000)

»Kot prebivalec zaselka Mlini ob mejnem prehodu Sečovlje je dobro znan hrvaškim oblastem, ki jim je trn v peti /.../ Kar nekajkrat se je znašel v krempljih hrvaških carinikov, ki so mu hoteli zaračunati carino za mleko in gospodinjski aparate« (Demokracija, 2. 8. 2001)

»Varuh meje« (Mag, 11. 9. 2002)

»Bori se z mlini na veter, a je dovolj preračunljiv, in noče biti Don Kihot« (Delo, 2. 12. 2000)

»Ujetniki Jorasove bitke« (Mladina, 27. 12. 2000)

»Piranski občinski svetnik Joško Joras, dominantna figura desetletnega civilnega boja za južno mejo, dan po prelomnem četrtku zatrjuje ... (Večer, 21. 7. 2001)

»Borec za južno mejo« (Demokracija, 2. 8. 2001)

»Osamljeni borec« (Demokracija, 2. 8. 2001)

»Nekateri ga imajo ob tem za klovna, drugi ga titulirajo z borcem za slovenstvo. Zame je oboje. Klovnovski borec« (SN; 30. 8. 2001)

Joška Jorasa primerjajo z bojevnikom. Če uporabimo primerjavo s še enim medijskim bojevnikom (iz osemdesetih let) Rambom, bi lahko rekli, da »v nasprotju z gverilcem njegova naloga ni bila osvoboditi zatirane narode. Zanimal ga je le prikaz lastne svojevrstnosti, v kateri so

se lahko prepoznali gledalci. Da bi uobličil subjektivnost v lastni identiteti, se je moral brez političnih in agresivnih motivov vedno znova vračati na fronto, da bi se prerodil kot polnovredni posameznik. V nevidnosti neprestane vojne je igral moteči element, ki daje duška svoji bojevitosti, kar je medtem postalo čista folklor.« (Medijski arhiv 1999: 90) Podobnost, ki jo opazamo med Jorasom in opisanim bojevnikom, je svojevrstnost njegovega boja, primerjava z motečim elementom, razlika pa v tem, da Joško Joras svojega boja le ni bil brez kakršnih koli političnih interesov. Ti so se sicer izrazito pokazali jeseni 2002, ko je napovedal kandidaturo za predsedniškega kandidata.

» ... da so Jorasu /.../ kršene ne samo človekove pravice, temveč tudi politične. Zaradi tridesetdnevnega prestajanja kazni mu je onemogočeno tudi kandidiranje na jesenskih volitvah, saj začno volilna opravila teči še 2. septembra«. (Demokracija, 29. 8. 2002)

»Danes bo kandidaturo za predsednika napovedal Joško Joras« (Dnevnik, 13. 9. 2002)

»Joras kandidira« (PN, Sobota, 14. 9. 2002)

»Nosilec »Liste za celovito občino Piran« je nesojeni predsedniški kandidat Joško Joras. Člani liste se zavzemajo /... / Kandidati za občinski svet so /.../ in samostojni podjetnik in obenem kandidat za svet KS Sečovelje Joško Joras« (PN, 29. 9. 2002)

Joško Joras pa ni bil prikazan le kot bojevnik, bil je prikazan v dveh nasprotujočih si podobah: kot narodni heroj in kot provokator. Zavratnik - Zimičeva (2003: 139) meni, da je »po prvi podobi predvsem heroj boja za južno mejo, posameznik, ki s konkretnim življenjskim primerom opozarja na problem nedoločene državne meje, izgubljanje nacionalnega teritorija ipd, po drugi podobi je povzročitelj incidentov s sosednjo državo in človek, ki zmanjšuje možnost dobrih sosedskih odnosov ter vzpodbuja nestrpnost in sovraštvo.« Zimičeva še meni (prav tam), da je okoli tega primera nastala svojevrstna sakralna točka, ta proces pa je vrh dosegel z Jorasovo aretacijo, ki ji je sledilo politično in ne pravno reševanje.

Ne glede na to, ali Jorasa medij predstavljajo kot zvezdo, heroja ali provokatorja, ne smemo mimo ozadja, ki ga Joras (in s tem tudi mediji) izpostavlja sam, v svojih dejanjih, besedah, napisih, govorih. Kot pravi Zavratnik - Zimičeva (2003: 136) »so bile v medijskem diskurzu uporabljene precej prikrite, neposredne oblike medijskega poročanja, za katere so značilne

manipulativne in hkrati zelo emocionalne kategorije, kot so nacionalni interes, zgodovinske krivice, izgubljanje oz. celovitost teritorija, rodna gruda, domovina itd. Ena osrednjih kategorij, okoli katere se je ustvarjala zgodba Joška Jorasa, je bila meja in njena nedoločenost.« K Jorasovemu prizadevanju po sooblikovanju državne meje na kopnem, moramo dodati še »ribiške incidente«, ki so posledično odprli medijsko in politično razpravo o morski meji v Piranskem zalivu. Skupno za obe »fronti« pa je prav vojni žargon in posledično diskurz nestrpnosti in nacionalizmov.

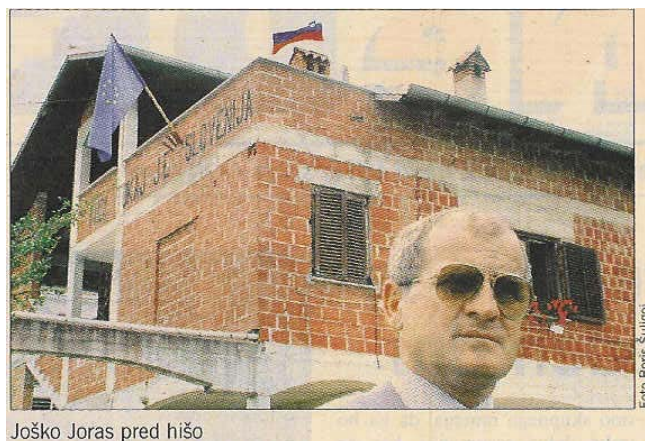
4. 1. 1 UPORABA DRŽAVNIH IN DRUGIH SIMBOLOV

Tudi simboli so del diskurza, tudi skozi uporabo simbolov akterji dejanj konstruirajo pomen. V primeru, ki zanima nas, je Joško Joras svojo nacionalno pripadnost in narodna čustva izražal z uporabo državnih simbolov. Na narodna čustva poslušalcev, bralcev in gledalcev pa so mediji apelirali tudi z uporabo primerjav Joško Joras – Janez Janša.

»Včeraj ob 14.40 se je do Jorasove hiše v dveh policijskih avtomobilih pripeljalo osem uniformiranih policistov in dvigalo; z njim so sneli tablo z napisom in dve zastavi: slovensko državno in piransko občinsko« (Delo, 22. 5. 2001)

»Poglejte samo našega J.J.: zdaj so ga Hrvati naredi za novega Janšo in je treba zaradi njega ustanoviti poseben odbor za osvoboditev, leta 1985 pa je Joško (po slovensko Jožko) mirno pisal prošnje za gradbeno dovoljenje v hrvaščini. In to v Buje. Pa se znajdi, če moreš«. (Nedeljski dnevnik, 8. 9. 2002)

»Poslanec Nsi Janez Drobnič je k temu dodal, da slovenski vladi predlagajo, da sodniku za prekrške iz Umaga zaradi kršenja temeljnih človekovih pravic prepove vstop v Slovenijo. Nsi vse državljanke, ki delijo njihovo skrb, poziva, da v znak solidarnosti z Jorasom izobesijo slovenske zastave« (Delo, 24. 8. 2002)

Joško Joras pred hišo

Nedelo, 8. 9. 2002

Novinarka Saška Petejan, ki je primer Joras spremljala za Slovensko tiskovno agencijo, se spominja: »Mi smo na Joška Jorasa postali pozorni z izobešanjem slovenskih državnih simbolov in predvsem v navezi s koprskim odvetnikom Danijelom Starmanom, ki se je predvsem aktivno vključil z razlaganjem krivične meje in iskanjem prave slovenske meje. V tej navezi je Joško Joras postal simbol boja za pravično mejo v Istri.«

»Oni (Hrvati, op. a) so njemu rekli, daj tisto zastavo dol, pokaži nam osebno, ko greš čez mejo, in ne bo težav. On jim ni nagajal in dialog ni bil možen« pravi Boris Šuligoj, dopisnik Dela z obale.

4. 1. 2 VOJAŠKI IN VOJNI DISKURZ

Poleti 2002, ko je bila zgodba Joška Jorasa na vrhuncu, so se zapletom ob slovensko hrvaški meji pridružili še ribiški nesporazumi v Piranskem zalivu. Mediji so takrat poročali o »prašičjem zalivu«, o tem, da so hrvaški ribiči slovenskim grozili s topovnjačami in o »predvojnem« stanju med Slovenijo in Hrvaško.

»Joras bliskovito ob zastavi« /.../ po besedah Jorasa je bila akcija bliskovita in povsem nenapovedana ... (PN, 25. 5. 2001)

»Piranski občinski svetnik Joško Joras, dominantna figura desetletnega civilnega boja za južno mejo, dan po prelomnem četrtku zatrjuje ... (Večer, 21. 7. 2001)

»Ali ni to vojna, kar se dogaja zadnje dni v Piranskem zalivu? Ali ni nasilje to, da oborožen možki skoči na balkon Jorasove hiše in zakriči: »Jebem ti majku, ubiču tebe, tvoju familiju, nečeš ti uzet hrvaške zemlje« gre na streho, vrže dol slovensko zastavo, hrvaška policija pa to samo

opazuje. To je terorizem« (Demokracija, 29. 8. 2002)

»Na njegovi domačiji v zaselku Mlini, na nikogaršnji zemlji ... (Delo, 30. 8. 2002)

»Vonj po smodniku« (Demokracija, 29.8.2002)

Do zdaj smo že večkrat zapisali, da lahko na Jorasovo zgodbo gledamo tudi z vidika medijske konstrukcije slovenstva oz. nacije, kar bi Hall (Pušnik 1999: 797) imenoval »diskurzivni konstrukt«. Musek piše (1994: 173), »da se Slovenci čutimo kot otok, ki ga obkoljuje morje tujega. V naši nacionalni zavesti in identiteti je torej računati na asociiranje, provincialnosti in s tem tudi ogroženosti /.../ to pa lahko vodi v nezaupanje tja do naravnosti, ki lahko meji že na paranoidnost.« V medijskem diskurzu zgodbe Joška Jorasa je v naslednjih primerih očitno tudi nacionalizem in poudarjanje slovenstva.

»Vaša vera v slovenstvo je še vedno močna in kipi pod površjem gromke razžaljenosti /.../ Vaša stiska je pred letom očitno prerasla v gnev in uporništvu hlapca Jerneja, saj ste celo sebi nameravali zadati smrtno rano...« (SN, 3. 8. 2001)

»Joško Joras je svoboden /.../ tako je včeraj ob 16.20 Joras znova prispel v Slovenijo. »Najprej bi se rad zahvalil civilni družbi in vsem drugim /.../ »Srečen sem, da sem spet v Sloveniji, je Joras v solzah izjavil takoj, ko je znova stopil na slovenska tla (Dnevnik, 7. 9. 2002)

pismo: »Organizirajmo se, dokler ne bo prepozno, za zadnjo pest slovenske zemlje in morja gre. Kje je naš slovenski ponos, mar res ne zmoremo več?« (Demokracija, 12. 9. 2002)

»Ob glasbi in petju Zdravljice so na hišo izobesili še zastavo, nato pa so ob slovenskih pečenicah, krvavicah in zelju ter pristni kapljici nazdravili prazniku«. (Dnevnik, 9. 2. 2001)

»Borca za slovensko južno mejo torej zapor ni nič omajal v njegovi pokončni nacionalni drži« (Demokracija, 12. 9. 2002)

4. 1. 3 MI - ONI

Zakaj menimo, da je bil v medijskem diskurzu primera Joras uporabljen tudi diskurz nacionalnosti? Ugotovili smo že, da je tudi slovenska identiteta pripoved, naracija in da slovenska identiteta sama po sebi ne obstaja. »Kreiranje reprezentacij slovenstva je v interesu državne ideologije, ki razvije posebno nacionalistično retoriko. Značilnost take retorike so

pozitivne samopredstave in negativne reprezentacije »drugih« /.../ do mobilizacije posameznikov v zamišljeno skupnost, ko ti berejo časopis ali gledajo poročila ali poslušajo radio itd., pride lahko zaradi medijskega kreiranja te relacije in napetosti med »nami« in »njimi« (Pušnik 1999: 800 - 803). Nekaj primerov izražanja pozitivne samopredstave (mi, nas) in negativne predstave drugih (Hrvatov), v medijskem poročanju o primeru Joško Joras:

»Kdo je za to kriv, pa ljudstvo (z diplomacijo vred) že tako vnaprej ve – oni na drugi strani« (Delo, 7. 12. 2000)

»Trenutno diha hrvaški zrak. Do njega prihaja skozi rešetke puljskega aresta. (SN, 30. 8. 2002)

»Primer Joras s hrvaškega zornega kota« (Večer, 8. 12. 2000)

»Kot prebivalec zaselka Mlini ob mejnem prehodu Sečovlje je dobro znan hrvaškim oblastem, ki jim je trn v peti /.../ Kar nekajkrat se je znašel v krempljih hrvaških carinikov, ki so mu hoteli zaračunati carino za mleko in gospodinjski aparate« (Demokracija, 2. 8. 2001)

»Hrvaški policisti aretirali našega državljan« (PN, 23. 8. 2002)

»Trenutni slovenski Peter Klepec, ki ruva debele smreke in z njimi mlati sovražnike, je Joško Joras« (Jana, 10. 9. 2002)

Strinjamo se z Ellisom (Vogrinc 1995: 156), ki meni, da je »državljanstvo pozicija, s katere je zunanost, s katere so različni »oni«, ki jih vzpostavlja TV, prepoznavni kot problemi ... Državljanstvo konstituira TV gledalca kot nekoga, ki je brez moči, da bi glede predstavljenih dogodkov storil karkoli drugega, kakor da simpatizira ali pa se jezi.« V medijski zgodbi Joška Jorasa so novinarji uporabili tudi t.i. MI diskurz, »ki deli prebivalstvo na »nas« in na »njih«. Mi smo v tem primeru Slovenci, ki nas predstavlja Joško Joras, oni pa so sosede - Hrvati, ki jih predstavljajo hrvaški mejni cariniki drugi posamezniki. V medijih se konstantno bje boj med dobrim in zlim, med nami in njimi. Kot pravijo avtorice študije o diskriminatornem diskurzu v slovenskih medijih (Erjavec, Hrvatini, Kelbl 2000: 17) »je temeljna funkcija Mi-diskurza tudi legitimacija predsodkov oziroma njihovo upravičevanje in posploševanje«. Zato »izbrati drugega pomeni tudi izbrati samega sebe. Ko si izbereš nasprotnike oz. sovražnike, se zamejiš od njih in tako izbereš svojo lastno podobo« (Neuman, citirano po Pušnik 1999: 198-199). Toda »oblike nestrpnosti so bolj zabrisane kot pa odkrite«, je zapisala Zavratnik -Zimičeva (2003: 137). In tudi v primeru Joras so novinarji z uporabo »mi – oni diskurza« Hrvate predstavljali kot naše

sovražnike in krivce za nastalo situacijo in obratno, Joško Joras je bil le slovenska žrtev.

4. 2 JORASOVA USODNA PRIVLAČNOST?

Videti je bilo, da je Joško Joras poleti 2002 okoli sebe kot magnet z lahkoto zbiral novinarje, kulturnike, somišljenike, politike. Vsaka njegova gesta, vsako dejanje ali izjava so odmevali, o njih se je govorilo, pisalo. Od kod Jorasova privlačnost? Povedali smo že, da je bil primer Joška Jorasa za medije zanimiv zaradi negativnosti, ki so jo izražale novice. Ne smemo pa pozabiti na dejstvo, se je dogajal na koncu vročega poletja, ko se v medijih pregovorno zaradi pomanjkanja »pravih dogodkov« vlagajo »kisle kumarice«. A to verjetno ni najbolj pomemben razlog. Primer je bil zelo verjetno že del v predvolilne kampanije slovenskih predsedniških kandidatov.

»Čeprav je res, da bodo imeli Starman in Joras pa tudi Jelinčič gotovo več zaleta, saj si pred volitvami običajno le redki upajo nastopati proti nacionalnemu interesu. Vendar seveda ne gre samo za volitve /.../ (Mladina, 26. 8. 2002)

Primer Joras je postal tema, o kateri so se opredeljevali politiki, predsedniški kandidati ... Podobno kot so v vsaki volilni kampaniji povojni poboji tema, ki razdeli politiki na dva pola, tako je bilo vprašanje, ali ima Joško Joras prav (oz. kdo je kriv za nastali položaj) vprašanje, ki je ločevalo politike. O primeru Joras so se opredelili skoraj vsi kandidati za predsedniške volitve jeseni 2002.

»Predsedniški kandidat Štefan Hudobivnik je včeraj na tiskovni konferenci povedal, da je poskusil v Pulju obiskati zaprtega Joška Jorasa. /.../ ker prizadevanja našega zunanjega ministrstva ocenjuje za neuspešna, je papeža Janeza Pavla II. Prek apostolskega nuncija v Sloveniji prosil za posredovanje v primeru Joras« (Večer, 31. 8. 2002)

»Brezigarjeva je odgovarjala tudi na vprašanje o aretaciji Joška Jorasa« (Večer, 31. 8. 2002)

»Glede Joška Joras in odnosov s Hrvaško pa je dejala (Barbara Brezigar, op.a.), da je rešitev lahko le v konstruktivnem dogovarjanju (Delo, 31. 8. 2002)

»France Bučar (Predsedniški kandidat, op.a) o odnosih s Hrvaško. Pravno-formalno je bil Joško Joras ugrabljen« (Delo, 6. 9. 2002)

K tema razlogoma in dejstvu, da mediji iščejo in delajo škandale in afere (o tem v naslednjih poglavjih), pa dodajamo še mnenje Galtunga in Ruga (Langer 1998: 47), ki pravita, da je dostop do novic usmerjen k elitam. »Bolj ko dogodek zadeva elito, bolj je verjetno, da bo dogodek postal novica.« (Galtung in Ruge, citirano po Langer 1998: 47) Kje in kdo je v primeru Joras elita? Zagotovo je to politična elita, tako slovenska kot hrvaška, od katere se je pričakovalo dosežen dogovor, torej uspešno rešitev zapletov, potrditev njene vloge Jorasovega odvetnika, nekdanjega politika Danijela Starmana. Hall namreč meni (Langer 1998: 47), da je usmerjenost k elitam postala standard zbiranja novic, elite postanejo samodejno vredne medijskega pokrivanja samo zato, ker »so« oz. »very being as they are«. Vedno mora obstojati povod, da nek dogodek postane novica in povod za to je lahko vpletenost pomembnost v dogodek vpletenih oseb. Ali je povod to, kot bi dejal Hall (prav tam), da novice konstantno predstavljajo delovanje, položaj, attribute elitnih oseb?

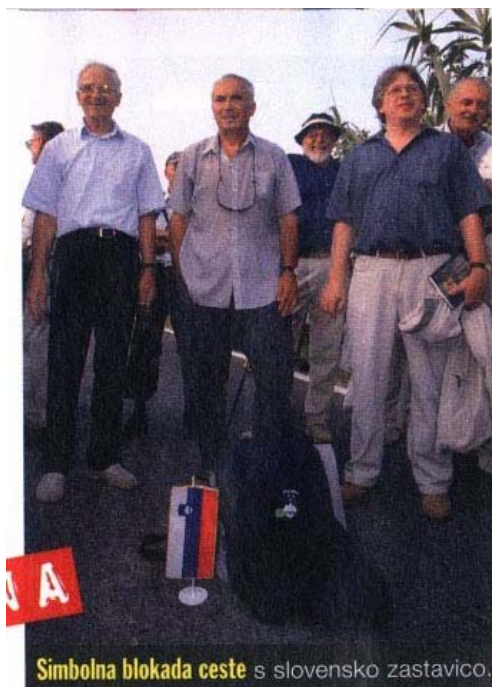
»Ta (Joško Joras, op.a.) je imel tudi številko ministrovega mobilnega telefona, na katero je večkrat klical, nazadnje po sklenitvi dogovora predsednikov slovenske in hrvaške vlade« (Delo, 17. 8. 2001)

»Danes se v Piranu v zvezi z Jorasom izredno sestaja piranski občinski svet« (Delo, 27. 8. 2002)
»Slovenski in hrvaški premier, Janez Drnovšek in Ivica Račan, sta se včeraj o odnosih med sosedoma dalj časa pogovarjala po telefonu, tudi o možnostih izpustitve Joška Jorasa ...« (Večer, 5. 9. 2002)

»Svoje poglede o izpustitvi Joška Jorasa in zaostrenih odnosih med Slovenijo in Hrvaško so včeraj na novinarskih konferencah in izjavah za javnost obelodanili tudi predstavniki strank ZLSD, SMS, NSi, SLS ter komisija Pravičnost in mir pri Slovenski škofovski konferenci« (Delo, 7. 9. 2002)

Političnost primera Joras je prerasla v »kulturništvo« in akademske vode:

»V skupini (na protestnem shodu v podporo Jošku Jorasi na mejnem prehodu Sečovlje) smo videli več znanih Slovencev: Rudija Šeliga, Toneta Pavčka, Toneta Kuntnerja, Nika Grafenauerja, Vlada Žabota, Sašo Vuga, Franja Frančiča, Danijela Starmana ... (Nedelo, 1. 9.2002)

Simbolna blokada ceste s slovensko zastavico.

dila svojo jurisdikcijo na tem območju:

Politika

Pogajanja med slovenskimi razumniki in hrvaškimi policisti so bila neuspešna: pesnik Dane Zajc, pisatelj Rudi Šeligo, predsednik Slovenske konference SSK Franci Feltrin.

bično in ideološko obremenjeno, saj je

»Hrvaški akademiki pripravljajo odgovor svojim slovenskim kolegom, ki so hoteli prejšnji konec tedna prirediti zborovanje pred hišo zaprtega Joška Jorasa /.../ vsi člani oddelka za književnost Hrvaške akademije znanosti in umetnosti se bodo menda danes osebno izrekli o tem dogodku« (Delo, 4. 9. 2002)

Kar nekaj Jorasovih dejanj oz. dogodkov, ki so zadevali primer Joras in so jih mediji skozi diskurz spremenili v novice, bi lahko poimenovali »psevdo dogodki«. Boorstin (Marshall 1997: 215) opisuje medijski dogodek kot »psevdo dogodek«, to je dogodek namenjen temu, da privleče medije in medijski čas«. V medijski konstrukciji fenomena Joras, so se mediji na začetku te zgodbe osredotočali na dejanja (dosežke) Joška Jorasa, torej na njegove poskuse, da bi čez mejo prepeljal pohišstvo, mleko in pomivalni stroj, in ne toliko na Jorasa samega oz. na Jorasa kot osebnost. V nadaljevanju je postal primer Joras medijsko zanimiv ne le zaradi dogodkov ampak predvsem, ker je bil akter teh dogodkov Joras sam, poleg tega pa so dogodki zadevali elito. Nekaj izsekov tega procesa, skozi katerega je bila tudi Jorasova »slava izdelana« (Boorstin, citirano po Langer 1998: 45).

»Joško Joras je na svoji stanovanjski hiši na naslovu Sečovlje 1 včeraj, na dan samostojnosti, spet obesil dve zastavi – slovensko in občinsko«. (Delo, 27. 12. 2000)

»Če mu bodo odvzeli prostost, bo Joras, kot je napovedal v torek na tiskovni konferenci, ki jo je sklical na svojem domu v Sečovljah, gladovno stavkal«(PN, 22. 6. 2001)

»Za poseben dogodek je včeraj poskrbel tudi znameniti Joško Joras, ki je na kontrolno točko v Sečovljah, nedaleč od svoje hiše, pripeljal svojo osem let staro kobilico Leono in šest mesecev staro žrebe. Joras se je namreč odločil, da bo na posestvu ob svoji hiši pasel oba konja in se ukvarjal tudi s konjerejo« (Delo, 14. 8. 2002)

»Joško Joras je prišel v soboto popoldan brez slehernih zapletov domov. Na »kontrolni točki« ni pokazal osebne izkaznice, nekaj metrov poti pred hišo pa so ga prijatelji popeljali z dobrovoljčkom«. (Delo, 9. 9. 2002)

»Na domačiji Slovenca Joška Joras /.../ je bilo te dni ponovno vroče. Joras je v počastitev slovenskega dneva samostojnosti na svoji hiši ... izobesil slovensko zastavo. (Dnevnik, 27. 12. 2002)

»Po temeljitih premisleku je Joško Joras sklenil, da si ne želi skrbnih božično-novoletnih praznikov, zato je v počastitev slovenskega dneva državnosti na svoji hiši v Mlinih /.../ izobesil slovensko zastavo« (Mag, 31. 12. 2002)

»V sredo je bil božič, v četrtek, 26.decembra, pa dan samostojnosti in (Slovenecem precej znano ime) Joško Joras je v Mlinih izobesil slovensko zastavo (Gorenjski glas, 31. 12. 2002)

Danica Cmrečnjak, dopisnica Dnevnika z obale, se spominja, da jo je Joras za 8. februar poklical po telefonu in jo povabil njegov dom, tam je bil tudi Starman. »Izobesil je slovensko zastavo, peli so Zdravljico, tam so si kazali neke zemljevide, zdeli so se mi kot partizani, ki delajo bojni plan. To je bila domača veselica z zeljem in krvavicami, a vseeno kot kulturna proslava, saj je bil 8. februar. To so posnele tudi televizijske kamere. O tem sem napisala vest, dodali smo fotografijo in že to je bilo urednikom preveč«.

Če ponovimo: primer Joška Joras je bil zanimiv za medije tudi zaradi vpletenosti in prisotnosti političnih in kulturniških elit, pa tudi zaradi psevdo dogodkov, to je dogodkov, ki niso pravi dogodki, služijo pa le zapolnitvi medijskega časa. Galtung and Ruge (Langer 1998: 63) k

razlogom za medijsko prisotnost Joška Jorasa dodajata dejstvo, da enkrat, ko je kanal do novic odprt, ga je težko popolnoma zapreti. Zato se pri nekaterih petnajst minut slave, o katerih je govoril Andy Warhol, lahko podaljša v petnajst let slave. Da je kanal do medijev v primeru Joška Joras res odprt, dokazuje tudi novica, ki so jo Primorske novice (26.8.2003) objavile leto po znanih incidentih ob slovensko hrvaški meji. Članek z naslovom

»Nov incident pri Jošku Jorasu« govori o tem, da naj bi mu hrvaški policisti polomili zapornico na konjskem pašniku, ki ga ima v najemu. »Joško Joras, prebivalec slovenskih zaselkov na levem bregu reke Dragonje v piranski občini, je konec minulega tedna na postaji Mejne policije v Sečovljah prijavil incident, v katerega naj bi bili vpleteni hrvaški policisti«.

“Odvetnika si plačajte sami!”

Joško Joras: “Sosedska meja med menoj in igralnico Mulino bi morala obveljati kot državna!”

SEČOVLJE - Joško Joras, znani borec za slovensko južno mejo, je sprožil že dva sodna postopka zoper Urbana Cerarja, solastnika igralnice Mulino ter pet tisoč kvadratnih metrov velikega parkirišča nad Jorasovo hišo v Sečovljah. Na piransko okrajno sodišče je vložil tožbo zaradi motenja posesti, na koprsko okrajno sodišče pa odškodninsko tožbo, ker mu odpadne vode z zemljišča igralnice zaradi neprimerne infrastrukture povzročajo veliko škodo.

Igralnica se je naposled lotila urejanja odtoka voda, ker pa so gradbena dela potekala prek Jorasovega zemljišča, je na piransko okrajno sodišče vložil tožbo zaradi motenja posesti. V igralnici so slovenskem sodišču sicer predlagali, da bi Jorasove pritožbe reševalo bujsko sodišče, vendar sta se tako piransko kot koprsko sodišče razglasili za pristojni. Igralnica je hkrati na sodišču v Bujah sprožila postopek za določitev sosedske meje med igralnico in Jorasom. V postopku je hrvaško sodišče Jorasovo parcelo samoiniciativno vpisalo v katastrsko občino Kaštel, čeravno ima Joras vsa dokazila, da sodi v k.o. Sečovlje.

“Bujskemu sodišču sem pisno odgovoril, da ni pristojno za določitev sosedske meje, saj so moje nepremičnine nesporno na slovenskem ozemlju. Kot dokaz sem predložil pri nas izdano obsežno dokumentacijo: potrdilo o stalnem prebivališču, sklep o hišni številki, državljanjski list, zemljiškoknjžne izpiske, lansko vabilo na referendum za vstop v EU,“ je ogorčen Joško Joras.

Ker je prepričan, da gre za problem nacionalnega pomena, je za pomoč prosil

zunanje ministrstvo. Predlagali so mu, da za spor najame odvetnika, saj na ministrstvu za reševanje tovrstnih težav nimajo dovolj denarja. Takšen odziv ministrstva je na Jorasa deloval kot hladen tuš, zlasti zaradi vsebine lanskega Ruplovega pisma takratnemu hrvaškemu zunanjemu ministru Piculi, v katerem je za trjeval, da je bilo 113 hektarjev ozemlja južno od Dragonje že ves čas po drugi svetovni vojni pod slovensko jurisdikcijo.

Dokaz je zemljiška knjiga za to območje, ki jo hranijo v občini Piran.

Joras se je obrnil tudi na vse poslanske skupine v državnem zboru in se srečal z nekaterimi vidnimi predstavniki civilne družbe (z nadškofom **Francem Rodetom** in predsednikom **ZZB Janezom Stanovnikom**). Medtem ko ga civilna sfera moralno podpira, pa počasi izgublja zaupanje v politike, ki, kot da so dvignili roke od zaselkov in 63 prebivalcev Slovenije. Prav zato jih želi opozoriti na 4. člen ustave, v katerem jasno piše, da je Slovenija ozemeljsko enotna in nedeljiva država. “Dokler se državi ne odločita drugače, se zaselki nahajajo na slovenskem ozemlju!” je prepričan Joras. (až)

Naslednji primer je še bolj oddaljen od poletja 2002, članek so marca 2004 objavile Primorske novice, vsebina je podobna: Joras ima težave, ponovno opozarja na slovensko enotno ozemlje in ponovno se je o svojem problemu pogovarjal z »vidnimi predstavniki slovenske družbe«.

Jošku Jorasu je uspelo postati »viden«, pa ne le takrat, ko se na meji kaj zaplete. Dejanja Joška Jorasa so postala novice tudi, če ni šlo za zaplet, problem, incident, škandal. Tudi ko je potekalo vse gladko »*Joško Joras je prišel v soboto popoldan brez slehernih zapletov domov*«, se zdi nekaterim novinarjem »news worthy« - novičarsko vredno za objavo novice o tem psevdo dogodku in s tem Joška Jorasa narediti še bolj vidnega, kot je. Namreč, »kar ločuje slavne osebe od anonimne mase je visibility - vidnost, ki jo proizvajajo in omogočajo mediji ter novinarske konvencije. Preko njih so videti slavne osebnosti kar na enkrat posebne in resnične. Kompleksne in zanimive osebe, katerih edinstveni talenti in dari so povezani z lastnostmi, značilnostmi, ki so skupne tudi navadnim ljudem« meni Ponce de Leon (2002: 13). Tu bi se lahko navezali na koncept Guya Duborda (Langer 1998: 46), ki govori o družbi spektakla, njen razvoj opisuje tako: »Prva faza dominacije ekonomije nad družbenim življenjem je očitna degradacija »biti« v »imeti«. Trenutna faza pomeni enačenje »imeti« s »pojavi se«. Kako se torej pojaviš? Kako se je pojavil Joško Joras?

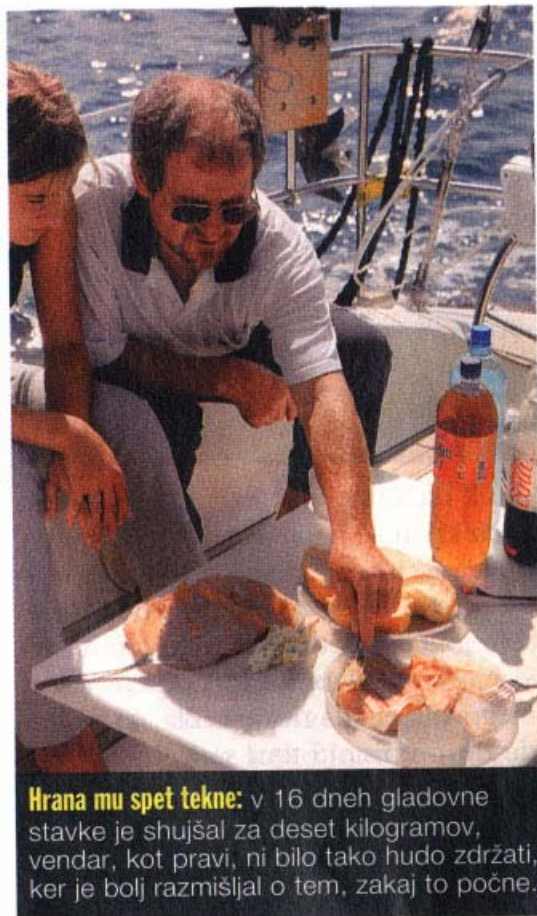
Ponce de Leon opisuje (2002: 57) številne strategije, ki so se jih posluževali novinarji, pri pisanju o slavnih osebnostih. Ena takih je obisk na njihovem domu, kar je omogočalo predstavitev slavnih osebnosti v domačem okolju, v sproščenem, neformalnem vzdušju.

»Če mu bodo odvzeli prostost, bo Joras, kot je napovedal v torek na tiskovni konferenci, ki jo je sklical na svojem domu v Sečovljah, gladovno stavkal«(PN, 22. 6. 2001)

Joras je na svoj dom mimo hrvaških carinikov pripeljal pomivalni stroj, saj meni, da mu carine zanj ni treba plačati, ker stoji njegova hiša na slovenskem ozemliu.

Dnevnik, 2. 11. 2000

Hrana mu spet tekne: v 16 dneh gladovne stavke je shujšal za deset kilogramov, vendar, kot pravi, ni bilo tako hudo zdržati, ker je bolj razmišljal o tem, zakaj to počne.

Mag, 11. 9. 2002

Neredko se je zgodilo, da je Joras sam poklical novinarje in izrazil sum oz. napoved dogodkov. Ti so postali pričakovani in »incidenti«, kot so jih mediji predstavili, vprašanje časa je bilo, kdaj se bodo zgodili.

»Teško se spomnim, kdaj me je Joras prvič poklical. Mislim, da je na začetku res klical mene in televizijo in še nekatere novinarje. Ni klical vseh vprek. Kasneje pa vse več. Spomnim se, da me je klical, ko je imel težave s prenosom mleka domov. Takrat sem bil v Španiji, on tega ni vedel. Rekel mi je: Boris, imate zdaj čas, jaz sem na mejnem prehodu in imam s sabo mleko« se spominja Boris Šuligoj.

»S tem se zadeva še ni končala. Ponovil jo bom čez dober teden, le da bom tedaj bolje pripravljen«. (Večer, 2. 11. 2000)

»Če pa bo prišlo do kakšnega incidenta, vas bom o tem nemudoma obvestil«, nam je okrog poldneva obljubil Joras (Večer, 27. 12. 2000)

»Jorasova žena je ondan novinarjem priznala, da so moževo aretacijo pričakovali. Torej so se nanjo pripravili« (SN, 30. 8. 20002)

»Spomnim se treh tiskovnih konferenc pri njemu doma. Nikoli nisem srečal žene in otrok doma. Z ženo smo bili novinarji v stiku, ko so Jorasa aretirali, dobili smo njeno številko, tako je bila veza z njim. Joras ni izpostavljal otrok, jih je pa izpostavljal neposredno, s svojim delovanjem« pravi Delov novinar Boris Šuligoj.

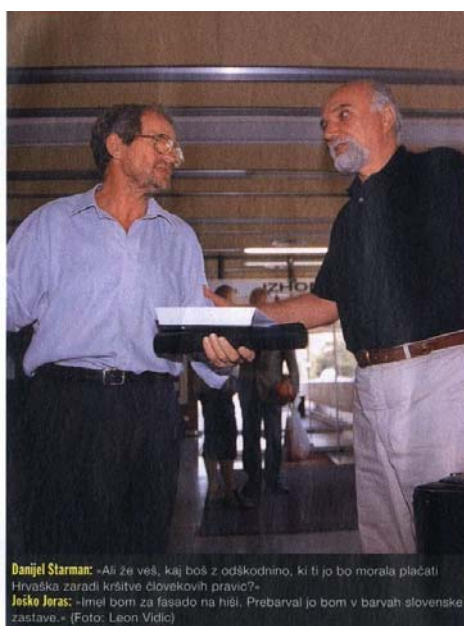
Danica Cmrečnjak, Dnevnik, se spominja, da so med Jorasovim prestajanjem zaporne kazni, za informacije klicali ženo. »Tudi njej je bilo potem to že odveč. Bila je vsega sita«.

Novinarji so postali takorekoč »insiderji« pri slavnih osebah doma, postali so njihovi prijatelji. Novinarji so na nek način razširili mejo slave in slavnih osebnosti: to so lahko postali ne le politiki in igralci, tudi atleti, zabavljači, športniki, celo novinarji sami (Ponce de Leon 2002: 73). V tem kontekstu naj omenimo še pojav, ki ga Pierre Bourdieu (2001: 21) imenuje igra zrcal z medsebojnim zrcaljenjem. S tem ima v mislih krožno cirkulacijo informacij in logiko konkurence med novinarji. »Za novinarje je branje časopisov nujno potrebno in pregledovanje tiska je delovno sredstvo, če hočeš vedeti, kaj boš povedal, moraš vedeti, kaj so povedali drugi. To je eden od mehanizmov, ki povzročajo homogenost izdelkov /.../ v uredništvih porabijo velik del časa za pogovore o drugih časopisih.« (prav tam). To »krožno kroženje informacij« meni Thompson (2000: 82) ima za posledico, da so zgodbe homogene, saj je novice vredna tema za nek časopis po logiki konkurence vredna objave tudi za drugega. Tako je vrednost nekega dogodka amplificirana s številom objav v različnih medijih, s tem je dogodku dana večja vrednost in pomembnost, kot če bi jo objavil le en medij. En dogodek dodaja Thompson (2000: 84) se na tak način zapira sam vase in hkrati odseva v dvorani ogledal na številne načine. Seveda lahko le ugibamo, kje se je medijska cirkulacija o primeru Joras začela, zagotovo pa so se uredniki poleti pogosto vprašali: ali so pri konkurenci »pokrili« Jorasa in ali ga bomo tudi »mi«. Zato poleti 2002 ni bilo medija, ki ne bi objavil vesti o zaprtju Joška Jorasa oz. njegovi izpustitvi.

Da bi novinarji pri svojem poročanju delovali čim bolj nepristransko, za različna mnenja vprašajo »pristojne« osebe, ki naj bi posredovale verodostojne informacije. Zato se pogosto obračajo na skupine oz. ljudi, za katere menijo, da imajo bolj kredibilne informacije. »Kdor torej govori, predstavlja stališče o določeni temi, je »del v hierarhiji kredibilnosti« (Becker, citirano po Langer

1998: 19). Tem glasovom dominantnih skupin, meni Langer (1998: 20) se tako rutinsko podeljuje status pomembnosti.

Kdo je torej »govoril« v primeru Joras? Kakšna je bila v Jorasovi zgodbi vloga odvetnika Danijela Starmana. On je bil tisti, ki je sklical večino tiskovnih konferenc, dal veliko izjav in intervjujev. Nedvomno tudi nasvetov Jošku Jorasu pri odnosih z novinarji.

»Danijel Starman je svoje tiskovne konference skliceval v svoji odvetniški pisarni v Kopru oz. na Jorasovem domu. Mene Joras ni nikoli poklical, iz pisarne Danijela Starmana pa so pošiljali vabila po faksu in nato klicali in preverjali, ali pridemo na tiskovno konferenco. Ko pa je bil Joras že v zaporu in ni mogel uporabljati mobilnega telefona, se je kot njegov predstavnik za stike z javnostmi predstavljal še nekdo drug«, se spominja novinarka Saška Petejan, STA.

Boris Šuligoj, Delo: » Starman je pameten človek, on se pilepi zraven (na Popoviča tudi). Njega ne moreš enačiti z Jorasom. On ima svoje interese kot advokat, kot politik. Joras ga je sprejel, ker mu je pomagal. Skoraj zagotovo mu Starman ni izstavil računov za odvetniško pomoč, ker je sam s tem veliko zaslužil na račun Jorasa, pojavljal se je v časopisih, šlo je skoraj za prikrito oglaševanje«

»Naši uredniki so bili prepričani, da Starman bolj izkorišča Jorasa za svojo promocijo kot obratno. Zdaj je spet prisoten v zgodbi Borisa Popoviča« svoje izkušnje opisuje Danica Cmrečnjak, Dnevnik.

Ko je bil Joško Joras v puljskem zaporu, je Danijel Starman v svoji odvetniški pisarni sklical tiskovno konferenco, na kateri je novinarjem posredoval opis Jorasovega počutja. Sam je poklical nekatere urednike in v redakcije, ker ga je zanimalo, ali bo kdo prišel »pokriti« njegovo tiskovno konferenco. Skrbel je torej za njegovo odsko prisotnost.

»V istem času je priredil tiskovno konferenco o »primeru Joras« tudi Danijel Starman« (Delo, 19. 12. 2000)

»Koprski odvetnik Danijel Starman in prebivalec zaselkov onkraj reke Dragonje Joško Joras sta v imenu Civilne družbe za mejo v Istri sklicala tiskovno konferenco ...« (Večer, 14. 7. 2001)

»V naši izjavi za javnost, ki smo jo dali pred nekaj dnevi ...« (Dekoracija, 5. 9. 2002)

Tudi na večih fotografijah je Starman poleg Jorasa. Danijel Starman torej ne deluje v ozadju, pač pa vzporedno z Joškom Jorasom. Drug brez drugega ne bi zmogla. Vprašanje pa je, kdo je imel od zgodbe večjo korist: odvetnik ali podjetnik?

Tako posredovane medijske afere pa ponujajo tudi povod za konverzacijo in razpravo v družbi, saj je »se pogosto nanašajo na etična vprašanja, o katerih se posamezniki med sabo ne strinjajo« (Thompson 2000: 86). Ta razprava lahko poteka v pogovorih vsakdanjega življenja, ob kavi, med prijatelji (ima Joras prav?), lahko pa postane tema, ki je v središču razprave v medijih (kje je meja med Slovenijo in Hrvaško, kakšni so odnosi, smo Slovenci dovolj zavedni?). Upamo si trditi, da je bilo prav med ljudmi na ulici čutiti vzdušje nelagodja, napetosti, nezadovoljstva in tudi moralne panike zaradi primera Joras. A o tem v prihodnjih poglavjih.

V naslednjem poglavju se bomo vprašali, koliko je k medijski prisotnosti Joška Jorasa pripomogel Joras sam? Joras kot v medijih večkrat označen navaden in preprosti človek?

5. JORAS - EDEN IZMED NAS

Mediji se v zadnjih letih radi osredotočajo na zgodbe. Kar ne pomeni, da jih zanimajo zgodbe, ampak da mediji zgodbe delajo. Novinarji pogosto sami povedo, da morajo iz informacije narediti zgodbo. Eden od načinov, da naprimer iz informacije o incidentu na slovensko - hrvaški meji novinar naredi zgodbo je ta, da v njeno središče postavi posameznika, osebo, človeka. In ta trend, ta način medijskega poročanja lahko opazimo tudi v medijski zgodbi Joška Jorasa. Joras je bil v medijih predstavljen kot človek, ki se sam bori za ureditev meje med Slovenijo in Hrvaško. Joras je bil »majhen človek, ki se bori za velike cilj« smo lahko pogosto brali, slišali in videli. Da bi ga bralcem, poslušalec in gledalcem še bolj približali, da bi ga ti lažje spoznali, so novinarji o njem pisali tudi kot o očetu, sinu, možu, podjetniku, gostincu, ljubitelju živali. Predvsem poleti 2002, ko so bila Jorasova prizadevanja in dejanja širšemu občinstvu že predstavljena, so mediji poudarjali in izpostavljali Joška Jorasa kot osebo, kot navadnega človeka, ki je v svoji nenavadnosti dejanj lahko tudi nam podoben, eden izmed nas. Lutharjeva (2003: 287) meni, da se je javna govorica medijev v Sloveniji v zadnjih petnajstih letih prav v tem smislu spremenila. »Ključne spremembe zadevajo dramatizacijo družbe in humanizacijo institucij s pomočjo personalizacije ... En vidik teh sprememb je vzpon »navadnega človeka« v žurnalističnem upovedovanju družbe, drug vidik pa medijska produkcija slavnih posameznikov« (prav tam). O slednjem smo nekaj ugotovitev zapisali že v prejšnjih poglavjih, zato nas bo zdaj zanimalo, kje bi lahko ta značilnosti »navadnega človeka« opazili tudi v Jorasovi medijski zgodbi.

Galtung in Ruge (Langer 1998: 48) pravita, da morajo biti navadni ljudje predstavljeni skozi zgodbo kot navadni, istočasno pa mora njihovo delovanje izražati nenavadnost. Le tako jim bo dovoljen vstop v kraljestvo posebno opaženih. Joras je bil s pomočjo poročanja nekaterih novinarjev predstavljen kot navaden državljan: oče, sin in mož, ki želi domov prepeljati kupljeno mleko, pohištvo, pomivalni stroj, ob državnih praznikih na hišo izobesi slovensko zastavo ...

»Gre za življenjske razloge« je povedal Joras (Večer, 14. 8. 1999)

Ta državljan pa ima pri tem težave in jih glasno izraža ter od države zahteva, naj jih reši. Njegovo delovanje izraža nenavadnost: pomembno je namreč ozadje dogajanja, ki ga sproža tudi Joras

sam. Langer pravi (1998: 49), da morajo zgodbe navadnih ljudi govoriti o nenavadnih dejanjih» Če je Joško Joras navaden državljan, v čem je potemtakem nenavadnost njegovih dejanj?

»To, da mu grozijo s smrtjo, menda sploh ni nič nenavadnega. Tako kot je Joras primer majhnega človeka, ki je postal zvezda, tako bi se lahko znašel kdo na drugi strani, ki bi hotel (s podobnimi ideali kot Joras, vendar konkretnije) zasloveti z eno samo potezo in končati hrvaško nočno moro« (Nedelo, 8. 9. 2002)

Langer meni (1998: 49), da pridejo navadni ljudje v novice tudi takrat, ko njihova sicer povsem običajna dejanja zadevajo oz. vplivajo na večje število ljudi. Problem meje seveda ne zadeva le enega državljana, pač pa vse, ki ob njej živijo. Toda zakaj o njih ne vemo ničesar, če ta problem res obstaja?

»Jaz sem se pogovarjal z njimi, nihče se ni hotel izpostavljati, ker je to značilno za majhnega človeka. Če bi midva tam živela, se tudi ne bi hotela. Sosedje iz Mlinov so dali Jorasu na tiho prav. Vsi so upali, da bi kaj dosegel, ker bi bilo to koristno tudi za njih, ki so na tiho sprejeli slovensko državljanstvo. Spomnim se, takrat sem pisal, da je on različen od njih v tem, da je štajerc, kar je tudi sam poudarjal«, pravi Šuligoj, Delo..

»Za Jorasa in druge dogodke slišimo šele v Bujah ali pa v Luciji /.../ Jorasa v živo še nikoli niso videli, pravijo prebivalci zaselkov na spornem ozemlju ob reki Dragonji (PN, 6. 9. 2002)

Le nekaj novinarjev se je odpravilo iskati zgodbo tudi v druge sporne zaselke ob Dragonji.

»Zgodil se je novi Joras« (PN, Sobota, 29. 9. 2001)

»Do zdaj je na stisko prebivalcev Bužina, Škodelina in Mlinov opozarjal le Joško Joras, glavni borec za priključitev spornih zaselkov na levem bregu Dragonje k Sloveniji. Pred dnevi pa se je v medijih pojavilo ime Bruna Primca iz Škodelina ...« (PN, Sobota, 29. 9. 2001)

»Joško Joras pa je povedal, da ga vseh 59 prebivalcev spornih zaselkov molče podpira in da s tožbo zastopa tudi njihove interese« (Panorama, 30. 8. 2001)

Kot je v povedala novinarka Saška Petejan (STA), se je Joško Joras poskušal predstaviti kot zagovornik vseh prebivalcev treh spornih zaselkov, »menda je prišlo tudi do zbiranja podpisov, čeprav mi, kot medij, jih nismo nikoli dobili v roko«.

»Mislim, da so bili ostali prebivalci bolj proti Jorasu, saj sami niso imeli težav pri prečkanju meje. V bistvu jim jih je delal on, saj če so bili mejni organi strogi do Jorasa, so potem morali tudi njih strožje obravnavati. Bili so malo jezni nanj. Tudi izjav niso radi dajali« meni Cmrečnjakova, Dnevnik.

Borisu Šuligoju, Delo, se še dandanes zdi nenavadno, da en tako majhen človek kot je Joras, ki ni nič pomembnega, ovira za eno državo, ki se gre dialog z Evropsko unijo. Da jo ta človek tako ziritira, da se o tem veliko debatira, razpravlja in piše. Ne vem, ali se je država spustila na njegov nivo, na nivo posameznika. On je tisti, ki je vzpostavil en dialog s Hrvaško in iz tega zornega kota je velik človek. Ali pa je Hrvaška tako majhna, da se je spustila na njegov nivo.

In kako navadni ljudje postanejo posebej opaženi? Ta proces deluje preko diskurza, kjer humanizacijo zamenja - povečevanje. Humanizacija po Langerju (1998: 49) pomeni to, da osebo iz zgodbe predstavimo kot nekoga izmed nas. Tu se zgodbe navadnih ljudi začnejo. povečevanje pa pomeni, da to osebo naredimo drugačno od nas, tu se začnejo zgodbe elit, posebej opaženih. Navadni ljudje postanejo opaženi tudi takrat ko njihova dejanja dosežejo nepričakovane posledice. Po eni strani so torej navadni ljudje konstruirani kot posebej opaženi zaradi svojih nenavadnih dejanj. To je tisto, kar njih loči od »nas«, kar jih naredi drugačne. Po drugi strani pa prav novice o navadnih ljudeh, ki postanejo posebej opaženi, pri neopaženih navadnih ljudeh, torej pri nas, vzbujajo občutek, da lahko tudi mi z nenavnimi dejanji postanemo opaženi. Katera so bila tista dejanja, ki so »navadnega Jorasa« predstavila in naredila nenavadnega? Joras je bil označen kot norec, saj naj bi sam provociral Hrvate, da mu onemogočajo normalno življenje, grozil je s samovžigom, ob izobešeni zastavi je s prijatelji pred hišo prepeval slovensko himno, na hišo napisal Tudi tukaj je Slovenija. Tega še »navaden« Slovenec ob državnih praznikih ne počne, so pisali mediji. Jorasa so predstavili tudi kot žrtev, razvpiteža, heroja, prekrškarja in nenazadnje kot slavno osebo, celo zvezdo. Joras je bila zaradi težav, ki so mu jih po njegovih besedah povzročali hrvaški cariniki, predstavljen kot žrtev, saj na svoj dom ni mogel prepeljati niti 12 litrov mleka, otroško sobo in pomivalnega stroja, ne da bi za to moral plačati carino. Zakaj se nam zdi sploh pomembno, kako je bil Joško Joras v medijih označen in kaj je predstavljal, reprezentiral? Pri odgovoru izhajamo iz razmišljanja o vlogi medijev pri oblikovanju identitete v postmoderni družbi, ki jo Kellner (1995: 257) imenuje »postmoderna kultura podob«. V njej podobe, zgodbe, kulturni teksti medijske kulture ponujajo

pozicije, ki pomagajo oblikovati identiteto posameznika. Te podobe ponujajo modele vlog, primernih in neprimernih oblik vedenja, stila, mode ... Če nam mediji torej govorijo o Jošku, ki izstopa s svojo neposlušnostjo, kot o heroju, potem je bolj verjetno, da bomo model njegovega vedenja razumeli kot za družbo sprejemljiv.

5.1 JORAS – ŽRTEV

Joras je bil v nekaterih medijih predstavljen kot žrtev, kjer je žrtev, pa je tudi krivec. Krivca za Jorasov položaj sta bila po mnenju nekaterih novinarjev dva: slovenska in hrvaška vladajoča oblast. In zakaj je pomembno, da vemo, o čem nam sporočajo zgodbe o žrtvah? Zgodbe o žrtvah se osredotočajo na posameznika, ki se mu v vsakdanjiku zgodi nekaj nenavadnega, nepričakovanega. Iz nastale krizne situacije pa se ne mora rešiti, izvleči sam. Zgodbe o žrtvah ponujajo konsenz o družbi oz. njegovo razlago, skozi pripoved vsakdanjika, in predpostavko, da obstaja rutina. Da bi tovrstne zgodbe vzbudile vsaj malo simpatije do žrtve, »morajo novice temeljiti tudi na določenih emocijah« (Langer 1998: 86). To lahko dosežejo z vključitvijo prič na samem kraju dogodka, ki so dokaz, pričajo o stanju žrtev, prikažejo travmo. To pa lahko pri občinstvu vzbudi t.i. refleks solz (ni nujno dobesedno) oz. vzbudijo določeno simpatijo in sočutje do žrtve. Joras je bil kot žrtev predstavljen, ko so ga hrvaški policisti odpeljali v puljski zapor. Priče dogodka je bila njegova soproga, ki je novinarjem pripovedovala:

»Olga Joras je za Večer povedala, da so domači iz hiše opazovali Joška, ko se je ta vračal proti domu, saj se iz hiše na slovenski strani Sečovlje 1, kjer Joško z družino živi, lepo vidi hrvaški mejni prehod. »Naenkrat smo opazili, da so Hrvati spustili zapornico, in ko so nekaj časa stali ob njej, nam je postalo jasno, da je nekaj narobe. Potem so moža strpali v marico in ga odpeljali. Nobenega stika nimamo z njim, saj je mobilni telefon očitno pustil v avtomobilu« nam je poldrugo uro po neljubem dogodku pojasnjevala Olga« (Večer, 22. 8. 2002)

Pri zgodbah o žrtvah igra pomembno vlogo tisti, ki nudi pomoč - »helper«: ta je strateško umeščen, pravi Langer (1998: 77), njegova naloga je rešiti žrtev, ki potem izpade kot »heroj«.

»Ob strani mu stoji koprski odvetnik Danijel Starman ... (Demokracija, 2. 8. 2001)

»Včeraj popoldne okoli 15.45 so hrvaški policisti na mejnem prehodu Sečovlje aretirali slovenskega državljana, piranskega svetnika Joška Jorasa in ga nemudoma odpeljali v Pulj. Po pripovedovanju Jorasovega odvetnika Danijela Starmana, ki ga je o incidentu obvestila Joškova žena Olga /.../ Kaj se je točno dogajalo in zakaj so Jorasa aretirali, nam do zaključka redakcije ni uspelo izvedeti (Večer, 22. 8. 2002)

Mag, 11.9.2003

Zato, pri vsej zgodbi pa ne moremo mimo vprašanja, ali je Joško Joras res tako »osamljeni borec« kot ga v medijih predstavljajo?

»Joško Joras se ni velikokrat sam izpostavljaj, ampak se je vedno v navezi s koprskim odvetnikom Danijelom Starmanom, prijateljem in odvetnikom, kot je Joras sam rad povedal« se spominja Saška Petejan, STA.

Prepričani smo, da je Jošku Jorasu uspelo pridobiti dostop do medijev tudi s pomočjo odvetnika Danijela Starmana, saj imajo »navadni ljudje ponavadi aktiven dostop samo do vsakodnevne govornice znotraj družine, prijateljstev in sodelavcev, ter pasiven dostop do medijev s pismi bralcev, sicer je za njih nemogoče oblikovati medijski diskurz. Dejstvo je, da si Joško Joras s časom, z akcijami in pomočjo Starmana pridobil »aktiven dostop« do medijev, dajal je izjave, zato s tega vidika ni bil navaden - vsakdanji človek.

5. 2 JORAS - NOREC

Nemalokrat je bil Joras v medijih označen tudi za norca, kar bi lahko razumeli kot ene vrste zgodbo o žrtvah. Langer (1998: 78) imenuje take zgodbe zgodbe o norcih (»fool making encounter«), ki postanejo žrtve. To lahko razumemo kot zgodbo o nekom, ki se sam iz sebe na nek način dela norca. Mediji bi zapisano pojasnili:

»Nekateri ga imajo ob tem za klovna, drugi ga titulirajo z borcem za slovenstvo. Zame je oboje. Klovnovski borec« (SN; 30. 8. 2000)

In če smo že pri norčavih klovnih, omenimo Južničovo misel (1996: 547), da »niso klovni samo za v cirkus. Imajo mnoge »prostore« udejstvovanja. Ponoviti pa moramo ugotovitev, da je bolj pomembno to, kar nam ta »norec« sporoča, kot pa kako ga označujejo novinarji.

»Joško Joras proti državi« (Panorama, 1. 9. 2001)

»Boj z mlini na veter« (Panorama, 30. 8. 2001)

»Razni bojovníki za »južno mejo« s slovenske strani in »severno mejo« s hrvaške strani le dolivajo olje na ogenj in že tako spolitiziranemu problemu dajejo čudaške razsežnosti« (Nedeljski dnevnik, 1. 9. 2002)

»Slovenska politična stranka Istrski demokratični zbor je početje Joška Jorasa označila za lažni patriotizem, s katerim da izpostavlja svoj privatni interes in spodkopava sožitje ob meji« (PN, 30. 8. 2002)

»To počnejo skrajneži, ki so prišli od drugod v Istro, in hočejo na ta način onemogočiti vstop Slovenije v EU« je izjavil predstavnik ZLSD (PN, 30. 8. 2002).

5. 3 JORAS - HEROJ

Eden od načinov, da mediji naredijo navadno osebo javno osebnost, je ta, da jo zavijejo v tančico skrivnostnosti. Tako se o njej veliko govori, razpravlja tudi v neformalnem pogovoru med bralci, poslušalci, gledalci. V mediji so poleti 2002 ponudili v razmislek dilemo: je Joško Joras heroj ali provokator?

»Mnenja o Jorasovih prizadevanjih in dokazovanju, da živi na slovenskem ozemlju, pa so deljena. Nekateri ga štejejo za junaka, drugi za orodje tiste politike, ki bi želela do skrajnosti skrhati odnose med Slovenijo in Hrvaško« (Delo, 7. 12. 2000)

»Junak, orodje ali žrtev?« (Delo, 7. 12. 2000)

»Provokator ali narodni junak« (Panorama, 14. 12. 2000)

»Noče biti junak, ni govora, da bi bil lahko komur koli orodje. Ali bo žrtev neučinkovite, odtujene oblasti, bomo videli. Gotovo je upornik, ker je svobodna, pokončna osebnost« (PN; Sobota, 16. 12. 2000)

»Je znameniti Joško Joras za vas narodni junak ali zgolj »šarlatan, orodje v rokah provokatorjev«, /.../ ali nekaj tretjega? (Nedeljski dnevnik, 1. 9. 2002)

Ali bi lahko bil Joras heroj? Monaco (Marshall 1997: 16) opisuje heroja kot znano osebo, ki je storila nekaj koristnega, je torej aktivna. Sem prišteva astronavte, znanstvenike, izumitelje /.../ Joško Joras je bil res aktiven, aktivno je izražal svoje prepričanje, a o kakšnih njegovih dosežkih za širšo družbo res ne moremo govoriti. Slavne osebe - celebrities, so po Monacovem mnenju bolj pasivne, mediji jih postavijo visoko in iz njih ustvarijo ikone. Pri zvezdah, pravi Monaco, pa nas bolj zanima oseba, kot pa vloga, ki jo ta oseba igra. Ali bi torej po Monacovih definicijah Jorasa uvrstili med zvezde? Menim, da ne, saj je bil Joras v medijih večinoma omenjen v povezavi s svoji delovanjem. Joras ni zvezda, tudi zato, ker »posebej v malih družbah kot je slovenska, velika dostopnost lokalnih zvezd praviloma onemogoča konstrukcijo redkosti in izrednosti, ki je pogoj za ikonični status zvezde, tako da raje govorimo o medijskih osebnostih, slavnih ljudeh ali enostavno znanih ljudeh, ne pa o zvezdah« (Luthar 2003: 293).

Novinar Boris Šuligoj se spominja, da je bil Joras aktiven, vodil je neko akcijo, ni le prinesel mleka in šel domov. Skušal se je boriti, da bi prepričal, da je tisti prostor slovenski. Tudi dejanja z žrebeti so bila del te akcije.

Joras je bolj aktiven kot pasiven, torej bolj heroj kot slavna osebnost, vsaj po Monacovih definicijah sodeč. Čeprav bi ga težko umestili ob bok znanstvenikom in astronautom. Da bi si Joras pridobil naklonjenost Slovencev, je med bivanjem v zaporu napovedal svojo dobrodelnost:

»Joras predlaga, naj slovenska vlada vsoto 250 tisoč, s katero naj bi plačal neporavnane denarne kazni, zaradi katerih je v zaporu, nameni številčni družini za novo šolsko leto« (Večer, 3. 9. 2002)

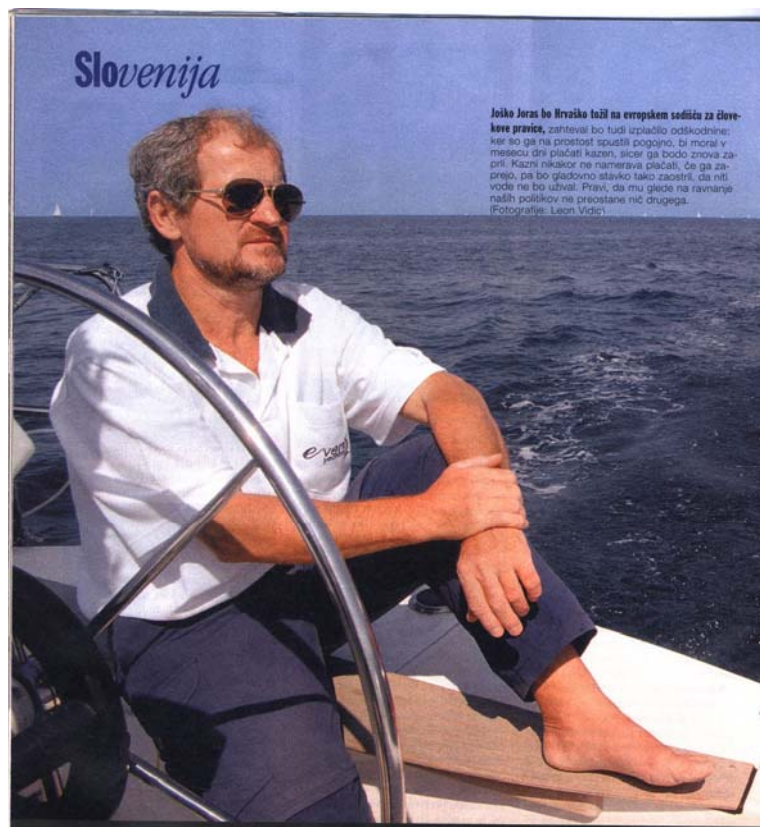
6. PERSONALIZACIJA

Če bi vprašali gledalce, poslušalce in bralce, ali se spomnijo dogodkov povezanih z nedoločeno državno mejo med Hrvaško in Slovenijo jeseni leta 2002, bi verjetno večina rekla: A, Joras? Temo mednarodnih odnosov, ki bi jo nedvomno umestili v težke, resne novice, so mediji predstavili kot osebno zgodbo Joška Jorasa.

naslov članka: »*Joško*« (SN, 30. 8. 2002)

O personalizaciji lahko govorimo kot o načinu, na katerega nam zgodbo pripoveduje medijski diskurz. To je način upovedovanja zgodbe, v kateri ima ključno vlogo posameznik. Zakaj je prav zgodba tako pomembna? »Potreba po zgodbi je osnovna vsem družbam« menita Lull in Hinerman (1997: 14). Fowler pravi (Langer 1998: 90), da imajo dogodki, v katere so vključeni individualne - posamezne osebe, veliko možnost, da postanejo medijske zgodbe. Te posamezne osebe so lahko »elitne osebe, ki storijo nekaj spektakularnega, navadni osebe, ki se jim dogodi nekaj nenavadnega, celo anonimneži, ki so udeleženi v povsem splošnem dogajanju« (Fowler, citirano po Langer 1998: 90). Zdi se, da je nek problem lažje predstaviti, ubesediti, če ga personificiramo. Kar pomeni, da problem predstavimo kot zgodbo. Zgodbo človeka, ki bi ta problem lahko imel. Problem je lahko kompleksen, potreben in vreden poglobljene analize, ko pa ga »učlovečimo« lahko problem predstavimo bolj enostavno. Kot posledico tega procesa Mcdonaldova (1998: 110), omenja, da je bilo pokrivanje javnih zadev zreducirano na nivo human interest stories – življenjskih, človeških zgodb. To bi po besedah Connella (1998: 12) pomenilo, da je poročevalski diskurz zamenjal pripovedovalski diskurz, kjer je v ospredju pripovedovanje zgodb in opisovanje, predstavljanje karakterjev.

Zakaj je tako? Rayfield (Bird 1998: 37) odgovarja, da tudi zato, ker si ljudje lažje zapomnijo pripovedovane osebne zgodbe kot pa novice, ki nastanejo po formuli obrnjene piramide. Personalizacija pa je po študiji, ki sta jo izvedla Galtung in Ruge uvrščena tudi med novičarske kriterije, med pogoje torej, da dogodek postane novica. »Dogodki so dejanja ljudi kot posameznikov. Individuume lažje identificiramo.« (Hartley 2002: 78)

Varuh meje

Mag, 11. 9. 2002

»Politični novinarji, predvsem na televiziji, personalizirajo dogodke in ideje. Trudijo se, da bi našli posameznike, ki bi predstavljali - simbolizirali problem, tako bi ga lažje razumeli.« (Mullan 1997: 102). Tudi Joras je oseba, ki skozi svoja dejanja govori o problemu, kot je nedoločena državna meja. Da bi zapleteno situacijo lažje razumeli, ga mediji predstavljajo kot problem posameznega človeka in tudi posledično problem dveh držav. In prav zato o Jorasu v medijih izvemo marsikaj, kar nam pri zgodbi o meji niti ne bi bilo treba vedeti. Skozi medijsko poročanje o Jošku Jorasu spoznamo, da Joras ni le oseba, ki ima težave zaradi nedoločene državne meje med Slovenijo in Hrvaško. O njem smo v teh letih izvedeli veliko več.

»V hiši, v katero so se preselili leta 1984, še vedno živi 92 -letna mama, ki je tam živela že prej, oni so le dogradili zgornji del. Na mamo je, najmlajši od sedmih otrok (eden od petih bratov živi

na Švedskem in ga je prišel za en dan obiskati ob izpustu iz kliničnega centra) zelo navezan. Ko je v nedeljo govoril o njej, so mu oči stopile solze. Bila je aktivna v boju proti okupatorju, več kot leto dni je bila v taborišču ...» (Mag, 11. 9. 2002)

»... Joško Joras, zasebni gostinec, ki ima lokal v Luciji pri Portorožu ...» /.../ »tisti večer so Joška Jorasa, ki je tudi občinski svetnik v občini Piran ...» (SN, 24. 1. 2000)

»Personalizacija v medijskih tekstih, tako kot v klasični drami, ekstrapolira kolektivne in institucionalne fenomene na osebe in osebno izkušnjo. Kot klasični melodramatski tekst tudi melodramatski diskurz popularnega tiska predstavlja posameznike, ki reprezentirajo določene moralne vrednote ali sile, ki se borijo pod površino vseh nas in utemeljujejo posameznikovo in družbeno življenje. Tako se v melodramatske popularnem diskurzu v časopisih ohranja polarizirana reprezentacija osnovne drame med dobrim in zlim. /.../ V določenih vrstah popularnega tiska pomembnejšo tematizacijo dosegajo zgodbe o navadnih ljudeh, v drugih pa zgodbe o zasebnem življenju, zakulisju in prekrških lokalnih, nacionalnih ali globalnih elit. (Luthar 1998: 208 - 209). Kako bi se torej glasila ta »osebna izkušnja«, s pomočjo katere je Joško Joras personificiran?

Danijel Straman je v medijih zapisal: »Joško Joras, rojen v Mariboru, se je kot najmlajši, sedmi otrok, kot dvanajstletnik z družino preselil v Piran. Po odsluženi vojaščini se je kot gostinec, skupaj z dekletom, sedanjo ženo, odpravil s trebuhom za kruhom v Nemčijo. Po petnajstih letih zdomstva se je leta 1984 vrnil domov in skupaj z ženo s prihranki začel samostojno gostinsko dejavnost./.../ Joško hoče živeti svobodno, kvalitetno družinsko življenje, ob naprej znanih pravilih igre gospodarjenja, z zagotovljenimi pravicami človeka in državljana ter predvsem zagotovljeno osebno varnostjo» (PN, Sobota, 16. 12. 2000).

»To je storil v jutranjih urah, nato pa odšel na delo v svoj gostinski lokal v Luciji, kjer je že bila na delu žena. Njegova 12-letna hčerka, ki je ostala sama doma ... (Večer, 27. 12. 2000)

»V hiši Joška Jorasa /.../ je doma le zapornikov sin Tim, ki postavi na mizo steklenico belega. Joškova žena Olga je šla čez mejo po vrečo sena za kobilu in žrebe. (Večer, 31. 8. 2002)

Pri Jorasovi visi slovenska hišna številka, saj območje zaselkov sodi v katastrsko občino Sečovlje. Na sliki Joškov 21-letni sin Tim. (Foto: Uroš Hočevar)

stari sosed, ki se je dvajset let trudil, da bi lahko odkupil zemljo, ki mu je piranska občina ni hotela prodati, hrvaška pa nima pravne pristojnosti, pravi Joras, je pred meseci obupal in si vzel življe-

Jorasova hči s kobilom, ki jo je brez težav pripeljal mimo hrvaške kontrolne točke (Foto: Uroš Hočevar)

Mag, 11. 9. 2002

»Spet z užitkom poje, kar mu pripravi žena Olga, se veseli skupnih trenutkov z otrokoma in toplega primorskega sonca, svojega posla oddajanja plovil in novih prizadevanj za svoje cilje. Obenem se počasi pripravlja na kandidaturo za piranskega župana« /.../ medtem ko smo se skupaj z njegovo 14-letno hčerko Desire, ki ima tako kot on rada jadrnanje, vozili po morju z eno od sedmih bark, ki jih oddaja (sicer so v lasti bratovega podjetja Event, Joras je na fotografiji oblečen v majico, na njej je napis Event, op.a.), da bi nam pokazal sporni del morja ...« (Mag, 11. 9. 2002)

Personalizacija zadeva tudi razkrivanje avtentične osebnosti, ki se skriva za javno podobo bogatih, lepih ali le znanih ...« (Luthar 1998: 213) Zato spoznamo, da je Joško Joras politična osebnost, član stranke SLS, občinski svetnik, sin, mož, oče, zasebni gostinec in podjetnik. Kot lahko preberemo, je bila pri poročanju večkrat uporabljena personalizacija. To je po Lutharjevi (1998: 10) »pripovedovanje dogodkov kot življenjskih zgodb, uporaba individualnega izkustva kot referenčnega okvira za razumevanje strukturnih fenomenov, osredotočanje na individualno izkustvo in emocionalno stanje žrtev ali prič dogodka, približevanje televizijske govornice vsakdanji govorici, klišejske govorne figure ...«

»Imam hčer in sina in če bo predlog sprejet, bomo vsi skupaj v zelo podrejenem položaju /.../ Moji potomci bodo uvideli, da zanje v Hrvaški ni perspektive« (SN, 3. 8. 2001)

»Joras bi namreč po dogovoru smel včeraj poklicati hčerko Desire, vendar očetovega klica ni dočakala« (Večer, 28. 8. 2002)

Ugotovimo, da je lahko posledica personalizacije zgodb, »da informacije v novicah postanejo fragmenitrane in je težko sestaviti celotno podobo«, pravi Bennett (Poler 2003: 222). »Fragmenitrane se začne s poudarjanjem individualnih akterjev pred političnimi okoliščinami, v katerih delujejo. Nato se stopnjuje z dramatičnimi učinki, ki dogodke spremenijo v vase zaprta in izolirana dogajanja. Posledica tega je, da je težko razbrati povezave, težko je slediti razvoju problema v času, ker se zgodbe pojavljajo in izginjajo bolj zaradi dejanj in odzivov pomembnih javnih osebnosti kot zaradi neodvisnega poročanja, ki bi temeljilo na preiskovanju« (Poler 2003: 222)

Novinarka Saška Petejan se spominja: »Joško Joras je tema o meji in ta tema novinarsko nikoli ni bila tako obdelana, da bi se vedelo konkretno, kaj se dogaja. Različne skupine na obali, so poskušale zgodovinsko osvetliti to temo. Menim, da nihče od novinarjev resno ni obdelal to kot temo, to je osrednja pomanjkljivost. Zdelo se mi je, da je pokrivanje dogodkov v zvezi z Jorasom obvezno na dnevnem redu, vem da so ga nekateri mediji zavračali. Ne vem, koliko so se mediji poglobili v to, kaj se dogaja z našo mejo. To je bil osrednji problem, ki je pokazal na usmeritev slovenskih medijev v škandale, v stvari, ki so zanimive za ljudi, da pišeš portrete Joška Jorasa, kot da bi se ukvarjal z mejo. Morda vsi dogodki okoli Jorasa ne bi imeli tolikšne medijske pozornosti, če Danijel Starman ne bi tako kontaktiral novinarjev. To je bila medijsko ustvarjena tema, tega pa ne povezujem s tem, da se je vse dogajalo poleti, v času kislih kumaric«.

Bennett (Poler 2003: 221) še pravi, da novinarji izbirajo tiste vidike dogodkov, ki jih je najlažje dramaturgizirati /.../ poosebljene novice otežujejo, da bi videli veliko (institucionalno) podobo, skrito za številnimi akterji, ki se gnetejo v ospredju. Tudi v primeru zgodbe Joška Jorasa oz. nerešenim meddržavnih odnosov opažamo to značilnost. Medijih so vseskozi pisali o primeru Joras, s katerim so želeli predstaviti poročati o »problemu« meje. V reševanje slednjega je bilo vključenih kar nekaj visokih slovenskih in hrvaških političnih predstavnikov. Zgodba torej ni bila le osebna, individualna, vzporedno z njo je nastajala politična tema, večjih razsežnosti, kot bi morda površno občinstvo razumelo iz medijev. Ali kot bi rekli s pregovorom: Zaradi dreves, je težko videti gozd. Opažamo torej neko dvojnost medijske zgodbe, ki jo je sicer začel »osamljenik« Joško Joras. Zaradi spleta različnih okoliščin pa je prerasla in osebne zgodbe v meddržavno

»afero«. Ob zgodbi pa sta med seboj močno povezani, lahko bi rekli medsebojno odvisni. Druga brez druge ne bi obstajali.

7. ŠKANDAL

Zapisali smo že, da se medijski teksti v Sloveniji v zadnjih letih v ospredje postavljajo zgodbe, da pri upovedovanju dogodkov pogosto uporabljajo personalizacijo. V naslednjem poglavju bomo na primeru medijske zgodbe o Jošku Jorasu spoznali še eno značilnost medijskega diskurza t. j. škandaloznost. Menimo namreč, da je bil eden od načinov medijske konstrukcije primera Joras, predstavitev njegove zgodbe kot škandala. Thompson (2000: 13) razume škandal kot dejanja ali dogodke, ki vključujejo določene načine transgresije in ki postanejo znani tudi drugim, saj so dovolj resni, da vzbudijo odziv javnosti. Po njegovem mnenju mora škandal izpolnjevati naslednje značilnosti:

- dogodki in dejanja morajo zadevati kršitev določenih norm, vrednot in moralnih kodov
- ta dejanja morajo vsebovati kanček skrivnostnosti in tajnosti, zadevati morajo tudi posameznike, ki niso direktno vpleteni v škandal
- nekateri posamezniki se z dejanji ali dogodki ne strinjajo ali so zaradi njih celo užaljeni
- nekateri posamezniki izražajo nezadovoljstvo tako, da javno napovedo te dogodke in dejanja
- razkritje in obsodba teh dejanj in dogodkov škoduje ugledu odgovornih zanje

Z analizo vsake značilnosti škandala bomo lažje odgovorili na vprašanje, zakaj bi lahko Jorasovo zgodbo umestili v ta koncept.

7.1 KRŠITEV

Ko se vprašamo, kakšna in kolikšna mora biti kršitev, da jo že in še razumemo kot škandal, Thompson (2000: 14) ponudi odgovor, da mora biti ravno prav pomembna, »da vzbudi nestrinjanje v javnosti in ne prevelika, da bi mejila že na kriminal«. Prav tako je pomembno vprašanje, katere so tiste norme in vrednote, ki so bolj občutljive in predpogoj, da dogodek lahko označimo za škandal. Seveda so zaradi tabloidizacije tiska na prvem mestu dogodki povezani s spolnostjo, Thompson (2000: 14) dodaja še denar in moč. Pomembno pa je tudi vprašanje, kateri

posamezniki so bolj občutljivi na škandale. »Tisti z večjo stopnjo vidnosti«, meni Thompson (2000: 15). »Mediji izražajo več kot le sporočilo koga voliti oz. kateri proizvod kupiti. Ta sporočila so umeščena znotraj političnih in kulturnih predpostavk o tem, kaj je normalno in sprejemljivo v družbi. V produkciji novic, to vključuje predpostavke o hierarhiji dostopa, o pravici govoriti, o glavnih političnih institucijah in o tem, katero obnašanje je sprejemljivo. Na vsakdanji ravni nam televizija, radio in tisk posredujejo informacije o specifičnih dogodkih, ki pa se taktično navezujejo na te neizgovorljive predpostavke.« (Philo, citirano po Langer 1998: 13)

Katere so tiste vrednote in moralne norme, ki so jih torej »taktično vsebovale« novice o Jošku Jorasu? V njegovem primeru je šlo na začetku le za »življenjske pogoje« oz. za temeljne človekove pravice, kot se je izražal sam. Na svoj dom je hotel prepeljati mleko, pohišstvo in gospodinjske aparate, voliti je želel v Sloveniji. Toda hkrati je opozarjal, da živi na slovenskem ozemlju, da meja med Slovenijo in Hrvaško ni še določena in da si Hrvati prisvajajo slovensko ozemlje.

Slovenija je sicer majhna država, toda očitno dovolj velika, da ji lahko jemljejo ozemlje: zaradi nesposobnosti slovenske politike smo tako rekoč že izgubili levi breg Dragonje. Naši sosede si stoletno mejo zamišljajo še severneje - po stari strugi Dragonje vse do mostu v Sečovljah.

»Joško Joras pa je na tiskovni konferenci povedal, da so v stranki SLS SKD včeraj ustanovili Zvezo narodnjakov, ki bo skušala protestirati proti indiferentnosti oblasti. Politično bo skrbela za ohranjanje narodne zavesti in vsega, kar je slovenskega« (Delo, 19. 12. 2000)

Temeljna vrednota je bila nacionalna ozemeljska suverenost Republike Slovenije. To je bilo torej politično vprašanje, zato so bili v reševanje problema vpleteni vsi vidnejši predstavniki slovenske in hrvaške oblasti, ki jih je Joras kritiziral, češ da se niso sposobni dogovoriti o meji. V čem je bila torej kršitev teh norm in vrednot? Joško Joras se ni strinjal, da živi na Hrvaškem ozemlju, zato je domov (poskušal) prepeljati stvari, ki jih je potreboval, ne da bi za nje plačal carino, kot so od njega zahtevali hrvaški obmejni organi. Poleg tega je na svoji hiši izobešal slovensko zastavo, kar na hrvaškem ozemlju ni dovoljeno. Joško Joras je bil zaradi tega večkrat kaznovan z denarno kaznijo in z zaporom.

»Joras je le prekrškar« (PN, 7. 1. 2002)

Prav v povezavi Joras - prekrškar, kršitelj norm in vrednot Goffman (Rojek 2001: 172) omenja, da je negativna publiciteta pogosto stigmatizirana in da je lahko deviacija pozitivna življenjska strategija za doseganje statusa. Družbeno deviantnost Rojek (2001: 172) razume kot kršitev zakona in povzročanje fizične in psihične škode sebi ali drugim. »Toda figura kulturnega transgresorja, ki odklanja vsakdanje družbene vrednote /.../ je bodisi slavljena, bodisi osramovana, ozmerjana« (Rojek 2001: 173). Po tej razlagi, bi lahko rekli, da je Joško Joras postal viden (pogoj po Thompsonu, da je neka oseba vpletena v škandal) tudi zaradi svojega prekrškarstva.

»Piranski občinski svetnik Joško Joras, 52-letni Mariborčan, bolj znan kot povzročitelj mednarodnih sporov na južni meji ... (Delo, 16. 9. 2002)

7. 2 SKRIVNOSTNOST

Joras je torej po eni strani nekdo, ki krši zakonska določila, ki zadevajo prehod meje, po drugi strani pa s svojimi dejanji opozarja slovensko oblast, da ne naredi dovolj, da bi spoštovali

pravice, ki naj bi mu pripadale. In kje je tu skrivnostnost, ki je po Thompsonu značilnost škandala? Thompson pojasnjuje (2000: 18), da morajo o dejanju ali dogodku, ki bo postal škandal, vedeti tudi drugi, saj je »škandal je v neki meri vedno javna zadeva«. Kot smo že zapisali, se je o Jošku Jorasu ustvaril dvom: je žrtev ali provokator? O njem se ni nikoli povsem prepričljivo vedelo, ali je res osamljeni bojevnik za svoje pravice ali marioneta v rokah visoke politike. V tem je skrivnostnost. Za »javnost« dogodkov in dejanj pa je poskrbel kar Joras sam oz. ob pomoči odvetnika Danijela Starmana. Novinarjem sta pogosto pojasnjevala, da je škandalozno, da želijo Hrvati Slovincem vzeti ozemlje ob južni meji Dragonje. Z njihovimi preišljenimi strategijami (sklicevanje tiskovnih konferenc, stiki z novinarji) sta poskrbela, da so njuna dejanja in dogodki postali javna zadeva. Kar je skladno s tem, kar pravi Thompson (2000: 19) namreč, da škandal vsebuje tudi proces »vidnosti in javnosti« s čimer razumem, da se o problemu veliko govori, piše, razpravlja.

7.3 NASPROTOVANJE POSAMEZNIKOV

Škandal pa ne predpostavlja le vedenja javnosti o dejanjih, pač pa tudi določeno stopnjo nestrinjanja javnosti z njimi. In to, meni Thompson (2000: 19), je tretja značilnost škandalov. Njegovo misel bi lahko v Jorasovi zgodbi razumeli na dva načina. Javnost se ne strinja z Jorasovimi dejanji in javnost se ne strinja z dejanji slovenskih politikov, ki dopuščajo, da se slovenskih državljanom dogajajo takšni dogodki. Kritika oz. nestrinjanje zadeva torej tako oblast kot Jorasa.

Iz pisma bralcev: »Bravo Joško - bua ministrstvo! /.../ Do takrat pa lahko sporočam svojo podporo in občudovanje Jošku Jorasu ter globoko nestrinjanje in kritiko (ne) dela slovenskega zunanjega ministrstva« (Dnevnik, 5. 9. 2002)

»Kako sporna in neverodostojna osebnost je Joško Joras, je pokazala izredna seja piranskega občinskega sveta. Celo med njegovimi kolegi so se pojavila mnenja, da je Joras skrajnež, ki s svojim obnašanjem izziva, namesto, da bi prispeval k umiritvi razmer« (Delo, 4. 9. 2002)

7. 4 JAVNOST

Toda to nestrinjanje ni dovolj, da dogodek postane škandal. Nekdo ga mora izraziti. »Fenomen škandala sestavljata dejanje in izražanje« (Thompson 2000: 20), čemur mora slediti tudi odgovor, odziv, ker »brez odziva ni škandala« (prav tam). Če je torej Joras tisti, ki izraža nestrinjanje z dejanji slovenskih politikov in hrvaških obmejnih organov, pričakujemo njihov odgovor, odziv.

»Zaradi incidenta so se na Obrežju sestali slovenski in hrvaški predsednik, zunanja ministra ter drugi visoki politiki obeh držav« (Družina, 1. 9. 2002)

»... mu slovenski notranji minister Rado Bohinc, s katerim si Joras menda dopisuje, svoje odgovore modro pošilja kar na naslov piranske občine«. (Večer, 28. 6. 2001)

Prav z izražanjem nestrinjanja pa po Thompsonu nastane »opprobrious diskurz«, to je diskurz moralizacije, ki omogoča dialog in povzroča, da se o nekem problemu, dogodku ali dejanju, ki je/bo postal škandal, govori. In tu imajo pomembno vlogo mediji, ki dajo temu diskurzu življenjski prostor, tako nastanejo posredovani škandali - mediated scandals. Zanje je značilna odprtost, torej možnost in nujnost nadaljevanja dogodkov, ki skupaj tvorijo škandal. »Prav ta odprtost posredovanih škandalov skupaj z človeškimi zgodbami karakterjev, ki v njih nastopajo (human interest character) kot v sodobni moralizirani pravljici, je vzrok, da je sledenje in spremljanje škandalov vir ugodja za nekatere in denarja za druge.« (Thompson 2000: 77)

7. 5 RAZKRITJE, OBSODBA

S posredovanimi škandali je povezana zadnja značilnost po Thompsonu. Z odprtjem komunikacijskih kanalov, medijev torej, pride v ospredje podoba posameznikov, ki so v škandalozna dejanja in dogodke vpleteni. Njihov ugled je umazan, kar po Thompsonovem mnenju ni nujno. »Škandal je fenomen, ki postavlja ugled na grmado /.../ je boj za ime« (2000 : 22). Kateremu imenu je torej škodila Jorasova zgodba oz. Jorasov škandal? Najprej Jorasu samemu, saj se po dogodkih avgusta in septembra 2002, ko je prišel iz zapore in poskušal kandidirati za predsednika države, ni uspelo prebiti niti med občinske svetnike. Zagotovo pa so bila na preizkušnji vsa imena visoke slovenske politike od predsednika vlade do ministrov za

zunanje in notranje zadeve. Prav njih je namreč Joras javno obtoževal, da so krivi za nastalo situacijo, njegovo aretacijo in kršenje človekovih pravic s strani Hrvaške slovenskem ozemlju. Glede na to, da so taista imena še vedno prisotna na slovenski politični sceni, bi lahko rekli, da jih je škandal preizkusil, in glede na njihov obstojnost, potrdil njihov ugled.

7. 6 ŠE O POSREDOVANOSTI ŠKANDALOV

Afera (škandal, primer, zadeva) Joras je bila posredovana. Ker so pogosto škandali (in kasneje bomo videli, da tudi moralna panika) posredovani - mediated preko medijev, Thompson (2000: 31) pravi, da ne obstajajo le na lokalni ravni. Mediated scandals, tako Thompson (prav tam), niso le posredovani preko medijev in obstajajo neodvisno od njih, pač pa so skozi oblike komunikacije tudi konstituirani. In kaj je v škandalih tisto, kar privleče pozornost medijev, da jih posredujejo in sooblikujejo? Zakaj so škandali medijsko zanimivi - vredni novinarskega poročanja? Thompsonov odgovor je preprost »škandal prodaja« (2000: 31). A dokazov za strinjanje s Thompsonom nimamo.

Ne le to. Skozi medijski diskurz škandala se torej v ospredje javne agende postavijo norme, vrednote, njihova definicija oz. boj za definicije. »Kdo bo poimenoval in definiral politične probleme ter kakšna vrsta političnih zadev bo sploh imela legitimnost v javni agendi, sta vprašanji najpomembnejših sodobnih konfliktov.« (Luthar 1998: 73) Menimo, da je v primeru Joras v ospredje javne agende prišlo vprašanje nedefinirane meje in nacionalnosti, ki naj bi bila ogrožena. Ta problem je sprožil »nenavaden a hkrati navaden« posameznik, ki je oblast obtoževal, da je neučinkovita. Politična elita se je odzvala (kot smo že zapisali s primeri v prejšnjih poglavjih) in s tem problem posameznika definirala kot nacionalno »pomemben« problem. Vzdušje, ki ga je bilo čutiti poletji 2002 v Sloveniji, je bilo vzdušje moralne panike.

8. MORALNA PANIKA

Novinarji so se avgusta 2002 množično zgrinjali v Pulo: »Koliko kilogramov je shujšal? Bo dal izjavo on ali Starman? Ga bodo izpustili, saj je morebitni predsedniški kandidat? Zakaj njegovi soprogi niso dovolili, da mu prinese Sveto pismo? Mediji so objavljali: Slovenija je ogrožena! Vojno vzdušje v Piranskem zalivu! ... Ali bi lahko zaradi takega načina poročanja o primeru zapletov na slovensko hrvaški meji govorili tudi o moralni paniki?

»Moralna panika je način, na katerega dnevne dogodke predstavljajo javnosti« (McRobbie, citirano po Bulc 1999: 204). »Moralnopaničen tabloidni slog poročanja ni značilen zgolj za rumeni tisk in televizijo«, meni Bulc (1999: 204) »preko parodij in ironij ga prevzema tudi resni tisk.« Poleg besede škandal, pa ob primeru Joras pomislimo tudi na besedo panika. Sploh če se pomislimo, kako so se zapeti še bolj zapletali in potencirali. S pomočjo medijev seveda. Jorasova zgodba je doživela vrhunec med njegovim prestajanjem zaporne kazni v puljskem zaporu in neke vrste razplet z njegovo izpustitvijo iz zapora.

»Joško Joras za rešetkami« (Dnevnik, 22. 8. 2002)

»Joras je shujšal za dva kilograma« (Delo, 26. 8. 2002)

»Joras pa nima pri sebi niti osebnega pribora za higieno in niti ni mogel poskrbeti za poslovne obveznosti /.../ Žena ga bi lahko videla šele v nedeljo. (Delo, 23. 8. 2002)

»Nam bodo sosedje zaprli kandidata?« (PN, Sobota, 14. 9. 2002)

»Joras prost« (SN, 7. 9. 2002)

»Joško Joras je svoboden /.../ tako je včeraj ob 16.20 Joras znova prispel v Slovenijo.

Kot piše Jary (Bulc 1999: 201) je moralna panika »pretirana, močno medijsko podprta socialna reakcija na deviantno ravnanje, ki je v osnovi relativno minorno; pretirana reakcija medijev, policije, sodstva, vlade in javnosti, ki z etiketiranjem in s pretirano pozornostjo ne preučujejo nadaljnjega tovrstnega vedenja, temveč ga spodbujajo. To naredijo s konstruiranjem vzornikov, katerih obnašanje lahko oponašajo drugi, ali pa prikažejo določeno vedenje, ki bi drugače pritegnilo manjšo pozornost, kot primer neposlušnega in nesocialnega vedenja«. Kdo je bil v primeru Joras vzornik in kdo tisti, čigar dejanja so bila označena za nesprejemljiva in nemoralna?

Kot smo že zapisali, je bil Joras sam večkrat predstavljen v dvojni vlogi: kot heroj, čigar dejanja je vredno oponašati, so torej postavljena za zgled, hkrati pa je bil označen za provokatorja in razvpiteža, ki povzroča samo težave drugim. Zato jasen odgovor, kdo je kriv za moralno paniko, nimamo. Ne smemo pa pozabiti, da so bila mnenja, izražena v slovenskih medijih skoraj enotna, da je za nastalo situacijo - ogroženost nacionalnega teritorija in nacionalne suverenosti, kriva predvsem Hrvaška.

Pri širjenju moralne panike imajo pomembno vlogo posamezniki, saj lahko, kot pišeta Watson in Hill (Bulc 1999: 202) »posamezniki in družbene skupine zaradi svojih aktivnosti postanejo predmet besa vplivnih članov družbe, ki dojamejo te aktivnosti kot resnično nevarne za norme in koristi dominantne družbe« /.../ takšne reakcije pa razširjajo množični mediji, običajno v histeričnem, stiliziranem in stereotipnem slogu, kar sproži občutek moralne panike«.

»Včeraj ob 14.40 se je do Jorasove hiše v dveh policijskih avtomobilih pripeljalo osem uniformiranih policistov in dvigalo; z njim so sneli tablo z napisom in dve zastavi: slovensko državno in piransko občinsko« (Delo, 22. 5. 2001)

naslov »Jorasu grozijo jetniški dnevi« (Delo, 16. 6. 2001)

»Odsvetujem mu, da gre domov brez ustreznega varstva. Dobil sem namig od resnih ljudi, ki imajo stike s »prijaznimi fanti« iz Umaga, da je Joras v nevarnosti, da ga ubijejo. »Čuvajte ga, naši so norci, so mi rekli« tu gre za očitni »vietnamski sindrom«, je prepričan Starman, ki bo vztrajal, da Jorasu slovenska država zagotovi (plača) vsaj varnostnika.« (Delo, 7. 9. 2002)

»Konstruiranje moralne panike je standardna novinarska praksa. Množični mediji skušajo v tekmi za čim večjim dobičkom določene novice spremeniti v moralne škandale, v zgodbe, ki bi za nekaj časa lahko sprožile moralno paniko in ki bi na tak način prispevale k večji gledanosti, poslušnosti in branosti določenega medija«, meni McRobbiejeva (Bulc 1999: 203) S to trditvijo se strinjamo, a je ne moremo z gotovostjo prenesti v analizirani primer Joška Jorasa, saj nismo izvedli ustrezne raziskave.

Iz medijskega primera Joška Jorasa pa lahko sklepamo, da pojav moralne panike ni trajen. Cohen pravi (Bulc 1999: 202), da v primeru moralne panike »družbeno priznani eksperti izrekajo svoje

diagnoze in rešitve, razvijajo se načini reševanja, vse skupaj nato izgine, ponikne ali pa se stanje poslabša in postane bolj vidno /.../ včasih panika odmre in gre iz spomina, razen iz kolektivnega in iz folklore, v drugih primerih pa ima bolj resne in dolgoročne posledice in lahko spodbudi tudi pravne in družbene spremembe ali celo vpliva na spremembe v načinu samodajemanja družbe«. Dve leti po aferi Joras lahko trdimo, da je »problem« izginil, ali bolj rečeno poniknil, saj kot smo že zapisali, je kanal novic do Joška Jorasa še vedno odprt. In le vprašanje časa je, kdaj bo postal problem meje – problem Joras spet aktualen in za medije zanimiv.

Glede na dvojnost oz. mnogost predstavljanja Joška Jorasa v medijih (heroj, provokator, razvpitez, žrtev ...) lahko rečemo, da so bila njegova dejanja v medijih označena tudi kot neposlušna in nesocialna, celo deviantna ter hkrati poveličevana, torej vredna oponašanja. Ali so bila to minorna ravnanja, ki se jim je namenjala prevelika medijska pozornost, pa je težko reči. Predvsem zato, ker so bili k zgodbi Joška Jorasa »prilepljeni« še drugi akterji od predsednikov vlad, državnih zborov, do ministrov ... in predvsem zato, ker je bilo vzdušje, ki je bilo tudi s pomočjo medijev ustvarjeno poleti 2002, ko so se v Piranskem zalivu dogajali tudi nesporazumi med slovenskimi in hrvaškimi ribiči, tako, kot da vlada v Sloveniji - skupnosti v nevarnosti – moralna panika in psihodrama.

9. PSIHODRAMA

O škandalih in pogojih za njihov nastanek sta razmišljala tudi James Lull in Stephen Hineman, ki sta poskušala narediti tipologijo škandalov. Poleg institucionalnega in zvezdniškega škandal omenjata tudi »psihodramo«, kot vrsto škandala, ki zadeva močne zgodbe, moralne kršitve navadnih ljudi, preobrate navadnih ljudi v zvezde. Pojasnujeta, da »psihodrama ne zadeva že znanih osebnosti, ampak zgodbe, ki iz navadnih ljudi naredi zvezde. Medtem ko zvezdniški škandali obelodanijo neprevidnost znanih ljudi javnosti, psihodrama preobrazi navadne ljudi, ki počnejo nenavadne stvari, v javne osebe« (Lull, Hinerman 1997: 22). Prej smo ugotovili, da je Joško Joras preko medijskega poročanja postal vidna, opažena in slavna oseba. To je postal postopoma. Poglejmo nekaj kriterijev, preko katerih bomo ugotovili, ali je bila zgodba Joška Jorasa škandal?

Lull in Hinerman pišeta (1997: 11), da je zato, da nek dogodek nastane škandal, potrebnih nekaj kriterijev:

1. predstavljene morajo biti družbene norme, ki odsevajo dominantno - večinsko moralo: *meja med Slovenijo in Hrvaško še ni določena,*
2. konkretne osebe : *Joško Joras,* ki
3. izvajajo dejanja, ki odsevajo njihove potrebe in interes (te osebe morajo dejansko nekaj storiti, ne le misliti, kako bi to storile) *opozarja s transparenti, ugovarja hrvaških carinikom »In tako je Joško Joras postal trpin, mogoče celo heroj, ko je domovinska čustva udeležil v akciji ...« (Vestnik, 19. 9. 2002)*
4. te osebe morajo biti identificirane kot akterji nekega dejanja oz. kot osebe, ki so to dejanje dejansko zagrešile: *»Včeraj popoldne okoli 15.45 so hrvaški policisti na mejnem prehodu Sečovelje aretirali slovenskega državljan, piranskega svetnika Joška Jorasa in ga nemudoma odpeljali v Pulj /.../ Potem so moža strpali v marico in ga odpeljali. Nobenega stika nimamo z njim, saj je mobilni telefon očitno pustil v avtomobilu« nam je poldrugo uro po neljubem dogodku pojasnjevala Olga« (Večer, 22. 8. 2002)*
5. namenoma, zato so za svoja dejanja tudi
6. odgovorne *Joras je bil zaprt*
7. ta dejanja in dogodki morajo imeti različne posledice za vpletene *Ugled politikov je na*

preizkušnji

8. o teh dogodkih se mora v medijih veliko pisati in govoriti, obstajati mora široka cirkulacija, kjer se
9. učinkovito narativizira v dogodek, ta pa vzbudi
10. obče zanimanje in diskusijo.

Če je res, da je »eden osrednjih fokusov tovrstnih medijskih škandalov človekovo telo« (Lull, Hinerman 1997: 22), potem je primer Joras škandal v pravem pomenu besede. Naj pri dokazovanju te trditve navedemo nekaj primerov. Grožnje z gladovno stavku so postale v zadnjem desetletju v slovenskem (medijskem) prostoru prava moda. Mogoče jih zato mediji skoraj zagotovo »kupijo« in »prodajo«. Tudi pri Jošku Jorasu ni šlo brez gladovne stavke, ki pa ji je Joras dodal še eno grožnjo, s katero so mediji ustvarjali neko napetost v vsej zgodbi.

»Ne preostane mi drugega kot samoobramba, in to taka, kakršne mi ne bodo mogli preprečiti, je dejal Joras in pojasnil, da ne bo užival ne pijače ne hrane« (Delo, 20. 6. 2001)

»Dobro unovčena gladovna stavka. Piranski občinski svetnik Joško Joras, 52-letni Mariborčan, bolj znan kot povzročitelj mednarodnih sporov na južni meji in po 16-dnevni gladovni stavki, bo svoje prostovoljno trpljenje poskusil unovčiti kot možni kandidat za predsednika države« (Delo, 16. 9. 2002)

»Ali Joras napoveduje samovžig? (Večer, 19. 6. 2001)

»Kazni ne bom plačal, če pa me bodo hrvaški varnostni organi skušali prijeti, se bom glede na to, da na tem območju ne priznavam hrvaške jurisdikcije, branil na način, ki mi ga ne morejo preprečiti«, nam je povedal Joras. Vprašali smo ga, kaj natančno je hotel povedati s tem, saj zveni kot grožnja, in ali ima morda v mislih odziv kot pred časom, ko je v konfliktu s hrvaškimi varnostnimi organi posegel po plastenki z bencinom ter vžigalica, pa o mu organi v zadnjem hipu preprečili samovžig. Dejal je, da bo več podrobnosti sporočil na novinarski konferenci. (Večer, 19. 6. 2001)

»S tako očitnim in zanimivim načinom moraliziranja, ponuja psihodrama občinstvu varen kanal, skozi katerega lahko sproščajo psihično napetost« (Lull, Hinerman 1997: 23). Birdova meni (Lull, Hinerman 1997: 116), da nekateri medijski škandali postanejo pravi škandali šele, ko se

vanje vključi tudi občinstvo in širša javnost: »Ljudje vedo za večje škandale tudi, če o njih niso izvedeli iz medijev niti najmanjše vesti o zgodbi. Seveda so danes največji pripovedovalci škandaloznih pravljic, zgodb, toda naracija ne poteka le v medijih.« (prav tam)

Prav v primeru medijske zgodbe Joška Jorasa pa lahko preverimo dejstvo trditev, da kot pravi Birdova (1998: 44) »škandalozne zgodbe ponujajo povod za vsakodneвне pogovore o moralnosti, mejah in primernemu vedenju in tako ljudi povezujejo med seboj s tem, da jim ponudijo temo za pogovor.« To navidezno kramljanje med ljudmi pa na nek način spodbujajo tudi mediji z najrazličnejšimi anketami. V nekaterih kar na ulici vprašajo nekaj ljudi o primeru Joras. Ko potem njihove izjave preberemo v časopisu, te osebe tudi vidimo na fotografijah, dobimo občutek, da o tem pa res vsi govorijo.

»Kot sem jaz razumela politiko naše hiše, mi kot medij nismo razpihujemo medsosedskih odnosov, to naj dela stroka. Drugi mediji so pokrili vse, kar je Joras naredil, celo v dogovoru z njim, kot je meni znano. Na mejo je pripeljal pralni stroj, poklical novinarje, češ pogledjte, kaj nam delajo Hrvati. Včasih sem šla na tiskovne konference zato, da ostanem na tekočem, nisem pa z njih poročala. Mediji so zaplete še bolj razpihovali, Joras je po mojem mnenju dobival še večji pogum za to, kar je počel« opisuje svoje delo novinarka Danica Cmrečnjak, Dnevnikova dopisnica z obale.

10. ZAKLJUČEK

V uvodu diplomskega dela smo si zadali dva cilja: odgovoriti na vprašanja: kako je bila v slovenskih medijih upovedana zgodba Joška Jorasa in katere pomene je medijski diskurz te zgodbe konstruiral? S pomočjo analize novinarskih člankov, ki jih je večina tiskanih medijev objavila poleti 2002, smo dobili tudi odgovore na zastavljena vprašanja.

Izhajali smo iz predpostavke, da je medijski diskurz eden glavnih oblikovalcev in ponudnikov identitet v sodobni družbi, da torej mediji ne le prenašajo informacij o dogodkih, ampak se skozi diskurz pomeni teh dogodkov šele oblikujejo, so torej konstruirani. In tak je bil tudi primer Joška Jorasa. Mediji so ga predstavljali na različne načine. Jorasovo zgodbo so nam pripovedovali senzacionalistično: označili so jo za afero in škandal. Medijsko zgodbo Joška Jorasa smo poskušali povezati tudi s konceptom moralne panike, a je ostalo vprašanje, kdo je zanjo kriv, delno neodgovorjeno. Nedvomno so mediji poleti 2002 v Sloveniji sporočali, da je Slovenija v nevarnosti, da ji sosedje Hrvati jemljejo pravice na določenem delu nacionalnega teritorija (kar smo povezali tudi z ribiškimi incidenti v Piranskem zalivu). Nas - Slovenijo je predstavljal Joško Joras, ki je z nenavadnimi dejanji opozarjal, da so mu kot državljanu Slovenije kratene pravice: Joras je bil predstavljen kot preprost človek, oče, sin, mož, ki bi rad hčerki domov pripeljal novo otroško sobo, materi pa mleko, ki ga rada pije, ker je bolna.

Pri medijski konstrukciji primera Joras je imela zaradi takih izjav, ki smo jih lahko prebrali, pomembno vlogo personaliziran način upovedovanja. Novinarji so želeli čim bolj enostavno predstaviti primer, ki je prerasel iz problema posameznika – enega izmed nas – v meddržavni problem. In s tem je prerasel tudi Joras sam. Joško Joras ni bil le eden izmed 60 prebivalcev treh spornih zaselkov ob slovensko hrvaški meji, postal je »znani« in »znameniti« Joško Joras. V diplomskem delu smo ugotovili, da pri svoji medijski prisotnosti Joras ni bil sam, poleg njega je nastopal tudi odvetnik Danijel Starman. Ugotovili smo, da to ni zanemarljivo. Eden od argumentov, da je bila zadeva Joras v medijih tako pogosto prisotna, je namreč tudi vpletenost elit vanjo. Mediji so o primeru Joras pisali in govorili toliko bolj, ker so se vanjo vpletli tudi politiki. Ti so se o »problemu« opredeljevali v sporočilih za javnost in tiskovnih konferencah, ki so v Sloveniji postali standard za zbiranje dogodkov, ki bodo postali novice. Mediji so nam torej

govorili o zgodbi, ki se ne bi smela zgoditi, s tem so nam govorili o tem, kako bi moralo biti. In za to, kako naj bo, morajo poskrbeti politiki. Politiki so torej sami definirali problem, ki bi ga morali rešiti, definirali pa so tudi, kako ga bodo rešili. Tako je bil v Sloveniji ustvarjen občutek, da jih potrebujemo pri rešitvi problema. Tudi to eden od pomenov, ki smo ga razumeli v analizi medijske konstrukcije primera Joras.

Pri ustvarjanju napetosti v odnosih med Slovenijo in Hrvaško so igrali vlogo drugih – tistih, ki so povzročitelji težav, sosednje Hrvati. Njihovo negativno podobo so predstavljali hrvaški cariniki, ki naj bi Jorasu prepovedali domov prepeljati nujne življenjske pripomočke in nekateri posamezniki, ki z njegovega doma sneli razobešeno zastavo - simbol Slovenije. V analizi medijskega diskurza o primeru Joras smo ugotovili, da je bil tudi Joras sam v medijih označen za provokatorja. Pravzaprav se je o tem ustvaril navidezni dvom; kdo Joras sploh je: heroj ali provokator. A tudi ta tančica skrivnostnosti je imela svoj smisel: o tem naj se govori, razpravlja, to upravičuje pisanje medijev, saj ljudi to zanima, treba je raziskovati, potrebno je najti odgovor. Pri iskanju le tega so se nekateri novinarji posluževali tudi metode »opazovanje z udeležbo«, saj jih je Joško Joras popeljal s svojo jadrnico po Piranskem zalivu, povabil jih je na svoj dom, da bi le pokazal, kako odprt in dostopen je. Skratka »Joško« - eden izmed nas. Z analizo člankov smo ugotovili, da Joško Joras tudi dve leti po vrhuncu njegove zgodbe, t. j. po aretaciji in prestajanju zaporne kazni v Puljskem zaporu, še vedno odprt kanal in dostop do medijev, kar pa še ne pomeni, da mediji dogodke, o katerih Joras obvešča novinarje, spremenijo v novice.

V analizi smo se vprašali, kako so mediji predstavljali zgodbo Joška Jorasa. Čeprav smo že v začetnih poglavjih diplomskega dela izrazili prepričanje, da so bolj pomembni pomeni (torej, kaj nam mediji pripovedujejo) kot pa kako to počnejo. To smo dokazali z navedbo nekaj primerov: navidezno resne, lahkotnejše in humorne žanre.

Kot zapisano, na zastavljena vprašanja smo iskali odgovore v slovenskih tiskanih medijih. Mogoče pa bi zrcalne ugotovitve in odgovore dobili, če bi analizirali poročanje hrvaških medijev o primeru Joras. Po zgodbi Joška Jorasa je postala v slovensko hrvaških medijih in meddržavnih odnosih aktualna tema ribolovno območje, prost dostop do odprtega morja ... In zanimivo bi bilo

analizirati medijsko konstrukcijo te zgodbe, saj menimo, da ima kar nekaj skupnega z zgodbo Joška Jorasa.

11. LITERATURA

Allen, Robert (1987) Channels of discourse. The University of North Carolina Press.

Allen, Robert C (1992) Why study Television at all? Robert C. Allen. Channels of discourse, reassmbled. London, Chapel Hill: University of North Carolina Press

Bird, S. Elisabeth (1998) News we can use: an audience perspective on the tabloidisation of news in the United states. The Public, Journal of the european institute for communication and culture, vol. V št. 3. Ljubljana

Bourdieu, Pierre (2001) Na televiziji. Ljubljana: Krtina.

Bulc, Gregor (1999) Afera Strelnifoff kot moralna panika. Časopis za kritiko znanosti let. XXVII, št. 195-196

Burr, Vivien (1998) What is a discourse? An introduction to social construction. London: Routledge.

Connell, Ian (1998) Mistaken identities: tabloid and brodasheet news discourses. The Public, Journal of the european institute for communication and culture, vol. V št. 3. 11 - 31. Ljubljana

du Gay, Paul (1997) Production of culture/cultures of production London: Thousand Oaks, New Delhi : Sage Publications

Erjavec, Karmen, Hrvatin B, Sandra, Kelbl, Barbara (2000) Mi o Romih, diskriminatorni diskurz v medijih v Sloveniji. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Fiske, John (1987) News reading; News readers. Television culture. London: Methuen &Co.

Fowler, Roger (1991) Language in the news. London: Routledge.

Hall, Stuart (1997)Representation, cultural representations and signifying practies London: Sage Publications.

Hall, Stuart Why we need identity. V: du Gay, Paul, Redman, Peter, Evans, Jessica (2000) Identity: A reader. London: Sage publications.

Hartley, John (1982) Understanding news. London: Methuen&Co.

Hassard, John, Holliday, Ruth (1998) Organization representation Work and organization in popular culture. London: Sage publications.

Južnič, Stane (1996) teorija humorja. Teorija in praksa let 33, št. 4 str. 545 – 557.

Kellner, Douglas (1995) Television, Advertising and the Construction of Postomdern Identities.

Media Culture. London: Routledge.

Lacey, Nick (1998) Image and representation key concepts in media studies. London: Macmillan press.

Lacy, Nick (1998) Image and representation: key concepts in media studies. New York: St.Martin's press,inc.

Langer, John (1998) Tabloid television, popular journalism and the Other news. London: Routledge

Lull, James, Hinerman, Stephen (1997) Media scandals morality and desire in the popular culture marketplace. Cambridge: Polity press.

Luthar, Breda (2003) Produkcija lokalne slave. Teorija in praksa št. 2 str. 287-312

Luthar, Breda (1998) Poetika in politika tabloidne kulture. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče .

Luthar, Breda (1998) Politika teletabloidov. Ljubljana: Open society institute

Marshall, David. P. (1997) Celebrity and Power famer in Contemporary Culture. Minneapolis/London: Univesity of Minnesota Press.

Mcdonald, Myra (1998) Rethinking personalisation in Current Affairs Journalism.

Medijski arhiv (1999) Ljubljana: Koda

Mullan, Bob (1997) Consuming television: television and its audiences. Blackwell publishers inc. UK

Musek, Janek (1994) Psihološki portret Slovencev. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče

Petejan, Saška (1999) Slovenska humoristična publicistika. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV

Poler Kovačič, Melita (2003) Preiskovalno novinarstvo, ustvarjanje škandalov in novinarska etika. Teorija in praksa št. 2 str. 207-228

Pušnik, Maruša (1999) Konstrukcija slovenske nacije skozi medijsko naracijo. Teorija in praksa št 5. str. 796-808

Pušnik, Maruša (1999) Medijski diskurz in upravljanje z nacionalno identiteto. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV

Rojek, Chris (2001) Celebrity. London: Reaktion Books.

Ponce de Leon, Charles L. (2002) *Self Exposure: human interest Journalism and emergence of celebrity in America 1890-1940*. ZDA: The University of North Carolina press.

Thompson, John B (2000) *Political scandal: power and visibility in the media age*. Cambridge: Polity press.

Tolson, Andrew (1996) *Mediations, text and discourse in media studies*. London: Arnold

Vogrinec, Jože (1995) *Televizijski gledalec*. Ljubljana: Škuc.

Zavratnik-Zimic, Simona (2003) *Žongliranje z vojno. Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 2*. Ljubljana: Mirovni inštitut.